

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1872.

14:e årgången

5:e häft.

Innehåll:

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

ORIGINALOMSLAG SAKNAS

Sedan detta häfte lades under pressen har Sverige förlorat en Konung, och erhållit en ny regent i hans ställe.

Frid öfver Carl d. 15:des minne!

Välsignelse öfver Oscar d. 2:dres och hans folks framtid!

Nedanstående sorgeqväde af Talis Qvalis, skildrande det kungliga liktåget från Malmö, tillåta vi oss anföra såsom det på en gång vackraste och sannaste af det myckna, som skalderna sjungit vid Kung Carls bår.

Kung Carls Eriksgata.

Säg, är det en Konung, eller hvad,
Som rider med kämpar i ring?
Se, hvilken mörk och hotande rad,
Det flämtar, det frustar, det stampar åstad
Och sparkar gnistor omkring!

Är Carlavagnen på jorden och kör
Sitt stjernspann denna gång? —
Ja väl! En Kung sin riksrund gör
Och Carlavagnen sig framåt rör,
Men utan tindrande stång.

Åt nordén hans Eriksgata går
I tigande mänskensnatt,
Och hvar en stund det stilla står,
Den Kungen tusendes hyllning får
Och tager i tårar sin skatt.

Framåt det går, och utan rast,
Ej Kungen bakom sig ser;
Men hade han än ej sådan hast,
Det vore ett töcken vi höllo fast,
En skugga, och intet mer!

Så fortsätt då din nattliga färd?
Du vänder ej åter igen,
Men tag välsignelsens tysta gärd
På vägen med, ty du var den värd,
Och slumra i natten på den!

Det fladdrar ett sken vid hedens bryn,
Det kommer ur fattigmans tjäll —
Låt mörkret gerna rida på skyn,
Den trefna brasan flammar i byn
Och lyser Kungen i qväll.

Och skymtar ej här, vid sidan straxt,
Ur dimman ett hvitt Guds hus
Mot honom, hvars omsorg dagligdags
Med lag kringgårdade bondens ax
Och gjorde hans stuga ljus?

Framåt det går, och utan rast,
Ej Kungen bakom sig ser;
Men hade han än ej sådan hast,
Det vore ett töcken vi höllo fast,
En skugga, och intet mer?

Men gryningen vaknar till slut ändock,
Det dagas i österled
Och insjön öppnar sitt ögonlock
Och skogen axlar sin gröna rock
Och blickar på tåget ned.

Sitt löf strö björkarna, grupp vid grupp,
De blad med förgängelsens text,
Och granarna skyldra, trupp vid trupp,
Och tallarna liksom räta sig upp
Och härma hans Kungliga växt.

Snart lyser solen på Kungens stråt,
Snart dåna kanonerna käckt,
Och tusende ögon blicka deråt
Och åter tusende fyllas med gråt —
Ty Kungens öga är släckt.

Framåt det går, och utan rast,
Ej Kungen bakom sig ser;
Men hade han än ej sådan hast,
Det vore ett töcken vi höllo fast,
En skugga, och intet mer!

På höjden står fäderneborgen kvar,
Der hans ungdom slog ut som en ros,
Far, Kungliga hamn, dit upp, o far,
Vi blotta för döden en och hvar
Vårt hufvud — och hjertat derhos.

39. En kvinnas skönaste valspråk. *)

”Öfver hvarje liten flickas vagga borde inskrifvas, för att sedan genom lifvet för och i henne fortlefva såsom hennes valspråk, de orden: *Si Herrans tjenarinna*”.

Yttrande af *Fr. Bremer*.

Redan tidigt möter oss i mensklighetens historia tanken på ett för något särskildt ändamål invigt och helgadt lif. Vi behöfva icke stanna hos det folk, som för uråldriga tider genom Herrens utkorelse hos sig egde en Herrens tjänst i vidsträcktare mening, för att finna sådana särskilde Guds tjenare, Hans nazirer. Äfven på hedendomens område möter oss något liknande, ehuru naturligtvis i mycket råare former. Ännu i våra dagar svingar ju den indiske fakiren under mången sällsam sjelfberedd plåga omkring inför sin gud för att behaga honom, och beundrare fattas icke, hvilka med sina jubelrop ytterligare uppelda den fanatiska afgudatjenaren. I en skönare form möter oss denna samma hängifvenhet åt en viss gudstjänst hos forntidens hednafolk, men öfverallt visar sig, att denna tjänst vidlades af en ensidighet, som icke står tillsammans med sjelfva begreppet af en gudstjänst. Derför var den menniska, som invigt sitt lif åt något särskildt ändamål, alltid utsatt för anfall och förderf från någon annan sida än den, åt hvilken hon vändt sig, och liksom Atevarne i sin ovisshet, om de icke möjligen kunde råka att stöta någon gud för hufvudet genom att försumma honom, reste sitt ”altare åt den okände guden”, så sökte väl, men kunde ofta icke den, som ville tjena någon gud, med bästa vilja afböja, att en annan ingrep i hans gudstjänst. Så lefde sjelfva vestalen i fara att dela Daphnes öde och förföljas af brodern till just den gudinna, hos hvilken hon bort kunna vänta de största sympatierna. Daphne förvandlades, som vi veta, till en lager, en saga, som än i dag har sin tillämpning, säger man, blott med den skilnad, att det nu är den vestal, som flyr till Apollo, hvilken går upp i lagern. Må så vara! — detta vare sagdt i förbigående — blott hon ser till, ”att hjertat slår ännu inunder barken”.

*) Denna lilla förträffliga uppsats är, med benäget tillstånd, efter några få förkortningar sammanförd ur Rektorn, Hr D:r E. Olbers afslutningstal i Seminarium för bildande af lärarinnor, våren 1872.

All denna hängifvenhet åt någon viss tjänst hos hvad man kallade gudomligheten var imellertid skef, helt enkelt därför att den riktade sig åt något osannt. Den *okände* gudens dyrkan kunde ej vara synnerligen allvarlig eller djupgående; en tjänst hos någon, som man alldeles icke eller felaktigt lärt känna, kan ej lyckas. Den första fordran är alltså den, att man *känner* den herren, man tjenar. Det är dock något eget med denna känedom; man vinner den ej genom att höra en annan tala om husbonden eller att se, huru en annan tjenare går till väga. Man måste vinna lefvande och personlig erfarenhet af herrens vilja och lära sig, huru han skall tjenas. *Ett* enda föredöme har man att följa, och det är det, som husbonden sjelf gaf, då han tog tjenare-gestalt och sjelf genomlefde ett tjenare-lif.

När man så lärt känna den herre, man skall tjena, så gäller det derefter att *göra hans vilja*. Men denna tjänst inskränker sig icke till ett eller annat, såsom den förut omtalade hedniska gudstjensten, utan den sträcker sig till allt. Husbonden fordrar icke blott en och annan sida af ädel och god tjänst, han fordrar, att hela människan går upp uti det sträfvandet att göra hvad *han* vill. Men som detta skulle öfverstiga tjenarens krafter, så hjälper honom den milde husbonden sjelf och skänker kraften der den brister.

Denna allmänna tjänst, som herren fordrar, utesluter likväl ingalunda en särskild, som beror på människans individuella anlag, eller med andra ord: jemte den allmänna uppgiften att tjena Herren i allt har människan också sin särskilda kallelse. Det är endast att märka, att fyllandet af den förra uppgiften är det nödvändiga vilkoret för fullgörandet af den senare, eller att människan måste först söka i allo egna sig åt Herrens tjänst, innan hon kan uppfylla sin särskilda kallelse. Detta är imellertid ett förhållande, som människor ofta förbise, och så klaga de, att deras arbete i kallelsen går dåligt, ungefär såsom om barnet, innan det lärt att tala rent, skulle beklaga sig öfver, att det icke förmår använda talgäfvän för det särskilda ändamålet att t. ex. predika. Det är denna särskilda kallelse, som qvinnan har, att inom sitt område vara en Herrens tjenarinna, som nu skulle utgöra föremål för vårt besinnande. Den allmänna grunden hafva vi redan angifvit; huru skall nu qvinnan bygga på denna grund?

Det första man har att göra, då man skall bygga, är att utse *platsen* för byggnaden. Den är i det fall, som vi nu hafva före, i sanning icke svår att finna; den blir det dock ofta, just därför

att man äflas att söka den på orätt håll. Ofta ljuder liksom i Gamla testamentets dagar plötsligt, der du minst förmodar det, Herrens röst: "det rummet, der du står, är ett heligt rum; upp, och gör din Herres verk"! Du har kanske vandrat deröfver många gånger, du har måhända der helt enkelt betat dina hjordar, d. ä. du har gått till och ifrån hvardagslivets förrättningar, och aldrig vetat, att det var ett heligt rum, som du beträdde. Ja, hvad värre är, du har kanske så spanat upp åt de omkringliggande höjderna, att du alldeles förbisett den lilla vrå, der arbetet i Herrens tjenst väntade dig. Men, säger du, med allt detta vet jag ändock icke, hvar platsen är. Jag svarar: der du står, eller der Herren ställer dig. Detta svar gifver dig sannerligen inga trånga gränser att bygga på. Det sluter dig icke ovilkorligen inom den mindre krets, der du står; det öppnar för dig utsigten till en större, men det gifver på samma gång en varning: var först viss på, att det är Herren, som ställer dig inom det större området; välj icke sjelf, utan säg ödmjuk och förtröstanfull: si, Herrens tjenarinna!

Nu följer sedan att se till, af hvilket *material* du bör utföra byggnaden. Vi skulle kunna kalla det med ett ord: *sanningen*, först sanningen i dess högsta och egentligaste mening, Guds sanning, sedan ock allt jordiskt sannt. Ett sämre material duger ej för den andliga byggnad, hvarom vi tala. Tager du det, som är blott till en del sant, så skada de sämre delarne byggnaden, den vittrar och faller sönder. Men märk nu: jag talar ej om sanningen blott såsom en förståndets sak; det är icke endast en förstånds-byggnad du skall uppresa, der du sätter dig kall och högtidlig och låter visdomens ord flöda från dina läppar, under det att hvarje liten sten i muren återspeglar din egen liflösa bild. Nej, der skall finnas hjertats sanning, ren känsla, ädelt viljande. Sök efter sanning först och främst hos dig sjelf, icke pjunkande sentimentalitet, icke dufvolik tillbakadragenhet, icke heller hård okänslighet, framfusigt äflande, utan var sådan Herran skapat dig! Bygg så ditt tempel af sanningens ädla stenar, och låt äfven i den meningen stenarne tala, att hvarenda sanning springer ut i lefvande verklighet och ur abstraktionens stenhårda klyfta brytes ut och formas, så att den passar in i den stora byggnaden! Se, då är du äfven vid valet af material en Herrans tjenariinna.

Och nu till sist, huru skall sjelfva *byggnads-arbetet* utföras? Du skall foga stenarne noga intill hvarandra, tag derföre vattenpasset i din hand, att det må visa dig, att de ligga jemnt. Du

har ett sådant, der du med ett forskande öga lätt upptäcker hvad som är skeft; det heter Herrens ord. Bruka så derjemte det lod du eger i ditt förstånd; det är sant, att det lyder jordens attraktions-lag, att det faller nedåt, men med dess tillhjälp kan du *beräkna* den riktning ditt arbete tager. Det får heller aldrig hvila på jorden, det uträttar då ingenting; lyft det upp i höjden, och du skall kunna nyttja det, *så långt det räcker*.

Der har du de viktigaste verktygen, som skola leda dig i ditt arbete. Sedan må du se till, att du icke styr ut din byggnad med alltför många ornament. Prydlighet skadar icke, den förskönar, men en byggnad af idel prydnader lemnar föga eller intet skydd. Finnes der en fast och säker botten att anbringa prydnaderna på, då äro de på sin plats, då göra de ett behagligt intryck, men också först *då*.

När du så bygger, så glöm ej det sammanhållande ämnet: vi kalla det *kärlek*. Bind med denna alla stenarne tillsammans, då stå de emot den häftigaste storm. Den rycker på de enskilda stenarne, de ega i sig sjelfva ingen kraft att stå emot, men håller kärleken dem tillsammans, så är motståndskraften otrolig. Det egendomligaste är, att den smyger sig in i fogningarna så, att man tycker sig icke märka den, man föraktar den, ja, man stundom nästan blyges för den och vill gerna skrapa bort den, så att den icke skall upptäckas; men när byggnaden hållit profvet och står der orubbad efter stormen, då vet man att värdera det bindande ämnet, som smög sig så omärkligt omkring hvarje sten och höll den på sitt ställe, så att byggnaden icke föll.

Slutligen blott ett råd ännu: *bygg icke för högt!* De stoltaste palatsen träffas först af blixten, den låga kojan står der bredvid orörd. Vill du nå skyarne med din byggnad, så skyll dig sjelf, om den en dag faller och i fallet krossar dig. Då hjälper icke den starkaste kärlek längre, ty i samma mon Babelstornet reser sig upp, försvinner endrэгten, och kärlekslösheten, som först röjer sig i tungomålens förbistring, går snart öfver till handling, då hvarje del drager åt sitt håll. Var därför *ödmjuk*, och nöj dig med att stilla hviska: si, Herrens tjenarinna! — Du vet, att hon, som, välsignad ibland qvinnor, så svarade, en annan gång tog sig för att vilja befalla, och du känner svaret, som hon fick: "Qvinna, hvad hafver jag med dig"? — Sök därför att i det rätta Maria-sinnet kunna säga: si, Herrens tjenarinna, och "salig är du ibland qvinnor".

40. Om konsten att framsäga.

(Af Jo. Jo.)

Då vi uti böckernas bok läsa, att "Herren Gud gjorde menniskona af jordens stoft, och inbläste uti hans näso en lefvande anda, och så vardt menniskan en lefvande själ", tvingar sig ovilkorligen den tanken på oss, att Herren jemte denna lefvande anda också inbläste någonting af det gudomliga i sjelfva menniskorösten.

Ty hvilket instrument i verlden, huru konstigt det än må vara hopfogadt, mäktar frambringa toner, sådana som rösten hos denna "levvande själ"?

Och detta gäller icke blott *sången*, det gäller i lika hög grad *talet*. Hvilken herrlig musik, hvilken mångfald af välljud ligger icke i en klangfull manlig eller qvinlig stämma, då denna, inspirerad af tanken eller känslan, framlungar eller framhviskar lidelsernas språk. En sympatetisk röst kan till och med låta oss aldeles förgäta ordens innehåll, så målande är sjelfva ljudet och tonfallet.

Vi erinra oss i sammanhang härmed en märkvärdig anekdot om Englands store skådespelare John Kemble, hvilken vid något tillfälle slog vad med ett par rika ädlingar, att han skulle kunna ingjuta sorg eller glädje i deras hjertan endast genom deklamerandet af — alfabetet. Man antog skrattande det erbjudna vadet, vittnen tillkallades, och trolleriet — som skulle få fortgå under en timma — begynte. Sedan man under loppet af den första fjerdedels timman leende åhört det förnyade entoniga uppreparandet af bokstäfverna, började konstnären gruppera dessa så, att de, uttalade efter hvarandra, bildade liksom ord, och så småningom liknade ljudet af ett fremmande, barbariskt språk. I detta okända tungomål ingjöt nu Kemble hela sin lefvande och glödande själ, och de förvånade åhörarne, hvars öron redan voro vana vid och upptröttade af bokstafsläsningen, egnade icke denna den ringaste uppmärksamhet, utan fängslades helt och hållet af de väljud, som frambringades af stämmans musik och af de lidelser,

som konstnären på detta sätt målade. De tyckte sig höra och skåda ett skådespelaresnille, hvars underliga fädernespråk de visserligen icke begrepo, men af hvars röst och mimik de anade till de själsarter eller fröjder han framställde; och innan timman var förbi nödgades de erkänna sig besegrade.

Så berättar anekdoten, som för den oinvidge visserligen kan låta som en galenskap, men som för den med konstens mysterier något mera förtrogne mycket väl låter tänka sig.

Eller kunna vi t. ex. inte känna deltagande för den lust eller smärta, som, på ett afstånd, hvarifrån sjelfva orden icke förnimmas, endast genom *ljudet* berörer våra öron? Hvilken ljuf musik ligger icke i en moders ordlösa joller med sitt barn, hvilka gripande toner uti en liten älsklings klagan? Sjelfva menniskorösten, då den på ett naturligt sätt uttrycker den talandes känslor, eger denna sympatetiska klang, som omöjligen af något konstgjordt instrument i lika grad kan åstadkommas.

Vi behöfva blott erinra oss — vi, som åskådat Börjesons Erik den XIV:de, — hvilket öfverväldigande intryck, som Catharina Månsdotters klagande stämman gjorde på oss, då den förtviflade qvinnan, irrande i skogen, hördes ropa på sin vansinnige, undanflyktande gemål. Man såg ej den arma, man hörde blott på afstånd hennes hjertsmältande: "Erik! Erik!"

Sällan har väl menniskostämman firat en skönare triumf. Åskådarne kände sig gripne af det djupaste deltagande på samma gång som af hänförelse öfver den herrliga qvinnorösten. Denna röst tillhörde dåvarande skådespelerskan Fanny Westerdahl, och få sceniska konstnärer ha i så hög grad som hon kunnat glädja sig åt den ovärderliga skatten af en vacker talorgan.

Vi skulle kunna hänvisa också på åtskilliga af våra dagligen uppträdande artister, men för att icke höja den enes förtjenst, då vi blotta den andres svaghet, namngifva vi ingen genom att påpeka en förmån, för hvilken man i främsta rummet har att tacka den gifmilda naturen.

Huru nyckfullt dessa förmåner emellertid utdelas, derom torde den person kunna döma såsom vittnesgill, hvilken under loppet af mera än ett decennium innehåft föreståndareplatsen vid Kgl. theaterns elevskola, och derunder årligen nödgats tillbakavisa hundra-detals unga personer, hvilka efter sorgfällig pröfning befunnits sakna alla de konstnärs anlag, de i ungdomligt öfvermod förmenat sig ega. Ofta har hos den ståtligaste figur och inom det mest höghvälfda bröst gömt sig en stämman, så klen och skröplig, att den snarare

bort tillhöra den bräckliga ålderdomen, medan en annan gång en till det yttre vanlottad pygmé öfverraskat med en fyllig och klangfull talorgan. De egenskaper, som utgöra vilkoret för en tempeltjenare hos Thalia eller Melpomene, voro så ytterst sällan förenade hos en person — då de deremot ofta nog påträffades splittrade hos skilda individer — att bland hundradetals sökande till elevplats, det var ett sällsynt fynd, att finna någon enda, som kunde gifva anledning till förhoppningar.

Bland anmärkningar, som drabbade de unga aspiranterna, voro de vanligaste antingen en alldeles olämplig och oböjlig talorgan eller en vacker sådan, men förderfvad genom olater; dernäst kom den fullständigaste okunnighet i innanläsning, en okunnighet ofta lika stor hos studenten, som hos den obildade handverkaren.

Då inom området för skolans verksamhet också låg arbetet med att uppöfva och möjligen ombilda talorganer, så antogos ofta nog till profelever sådana unga aspiranter, hvilka hade en af naturen vacker, men af ovanor förderfvad stämma. Dock, hvilket oändligt och tålamspröfvande arbete att omgestalta en sådan talorgan, och att så småningom rensa den från olaternas omhölje, hvilket allt varit en så lätt sak för föräldrar och målsmän eller lärare medan ogräset ännu hade späda rötter.

Det är en missaktning, en otacksamhet mot alla goda gåfvors gifvare, att utan intresse följa det uppväxande släktet också på dessa vägar, och att likgiltigt åhöra, huru de vackra, fast späda stämmorna genom slarf eller okynne ikläda sig det ena lytet efter det andra; och det är ett nästan oförlätligt fel, att skollärare så ofta uppmuntra till den maskinmessiga, monotona lexuppläsningen, under hvilken man tydligen hör huru *minnesgåfvan* ensamt opererar, taktmessigt som en pendel, mekaniskt såsom lexan blifvit inpluggad, medan tankarne på sjelfva innehållet icke förunnas det ringaste andrum hos den talande. I sin egen barn-dom skattade författaren till denna uppsats i så hög grad till detta afskyvärda fel, att upprabbla sina lexor utan att betona betydelsen af innehållet, att han en dag med verklig förvåning hörde en ny lärare i skolan fråga: "Hvad menar du med *åminnelse*, min gosse"?

Skolpilten hade nemligen i årtal upprepat nattvardens instiftelseord "så ofta I det görer, görer det till min *åminnelse*"! med denna falska tonvigt, och tillförene aldrig fått någon tillrättavisning. Med den nya läraren inträdde också ett nytt skede

i undervisningsmetoden, och de små tanklösa lärjungarne nödgades numera med egna ord — och således andra än katechesens — förklara meningen i de inlärdas lexorna.

Konsten att på detta sätt i tankar och ord ingjuta en lefvande anda, i stället för att blott framställa den döda bokstafven är sålunda ett af grundvilkoren för alla talare och föreläsare, och man skall såsom åhörare i värsta fall vida lättare förlåta ett eller annat lyte i den föredragandes talverktyg än denna brist på lif och lefverne uti innehållet. Då emellertid största delen af dessa lyten, såsom skorrning, läspning, stamning, suddning, ljudklämning m. fl. genom trägen öfning kunna bortarbetas, — särdeles under barndoms- och ungdomsåren — så är det alltid en pligt både mot sig sjelf och mot sin nästas finkänsliga öron, att i tid söka tämja sin tungas eller sina läppars oarter. Man må endast akta sig för att under dessa öfningar slå öfver från den ena ytterligheten till den andra, ty då har man hoppat ur Scylla i Charybdis. Så, t. ex. blir en f. d. "skorrare" lätt en "trummare", om vi med detta uttryck våga beteckna det alltför hårda bruket af bokstafven r, och som skulle kunna låta åhöraren förmoda, att man stafvar orden trumma, rinna, rulla, m. fl. med två eller tre r, åtminstone att döma efter uttalet.

Lika angenämt som det är att höra en *tydlig* talare, lika tröttande är det att höra den, som talar *alltför* tydligt, alltför korrekt, ty det osedvanliga i framställningssättet kommer åhöraren ovilkorligen att tänka på den möda talaren nedlagt och nedlägger på föredragets yttre skrud, dess formriktiga deklamation, till stor skada för den uppmärksamhet man borde egna sjelfva innehållet.

Att återigen söka införa detta alltför korrekta talspråk i vårt hvardagslif är lika omöjligt som att söka införa skriftspråket. Vi erinra oss ett misslyckadt, ehuru energiskt försök i denna väg af en numera affiden prestman i Stockholm. Han hade gjort en helig föresats att i det alldagliga samtalet begagna skriftspråkets former, och han blef trogen denna föresats ända in i döden. Dock, ehuru begåfvad med en intelligens, som ständigt genomglänste hans samtal, blefvo dessa så tröttsamma, att åhörarne nästan kände sig andtöppta, och tyckte sig efteråt liksom komma ut i fria luften under samspråkandet med en helt vanlig människa. Att höra ett: "God dag, min ärade broder! Huru befinner du dig i denna dag? Låtom oss nu återkomma till det intressanta ämne, hvilket vi — jag påminner mig det helt tydligt — afhand-

lade då vi sist af en händelse kommo tillsammans å roddbåten, hvilken förde både dig och mig till den Kongl. Djurgården" — att höra en sådan harang, borde — tycker man — icke förefalla så särdeles marterande, men låt detta skriftspråk under en halftimma få hamra på öronhinnorna, och det blir till slut en verklig plåga. Det onaturliga, det effektsökande stöter lika mycket vårt öra som vårt öga, och det katheders- eller predikstolsmessiga i det dagliga samtalet är lika löjeväckande som om vi såge en monark promenera på våra trottoarer i mantel, krona och spira.

I sammanhang med det här sagda våga vi tro, att en medelväg mellan de båda ytterligheterna — att tala alltför slarfvigt och att tala alltför korrekt — är den klokaste väg en talare kan välja. "In medio tutissimus ibis" säger Ovidius, hvilket i något fri öfversättning betyder: "ställ kyrkan midt i byn".

Ju mindre talaren eller föreläsaren ockrar på sin egen personlighet, utan låter denna spela den blygsamma rolen af ett medium för tankarne, som skola uttalas och åhöras, desto större är vinsten för sjelfva idéutbytet. Mot denna åsigt, om vi våga gifva den adelsdiplomet såsom en sanning, försyndar sig imellertid ofta äfven de mest beprisade vältalare. Också måste fåfängan utstå en hård kamp, innan hon kan beqväma sig till att låta anden ensam skörda den triumf, om hvars delning materien är så angelägen, ty sällan höra vi den lyckliga egaren af en stark och klangfull stämma icke begagna dennas resurser i både tid och otid, för att derigenom obetänksamt nog låta det väldiga i sjelfva den framsagda tanken förqväfvast genom det väldiga i stämman. En sådan talare är lika litet diplomatisk som en djurtämjare, om han t. ex. skulle vilja för publiken presentera ett rytande lejon, men framburet mellan ramarne på en brummande björn. Den kraft, som skall imponera, bör icke söka göra det vid sidan af en annan lika mäktig, och de stora tankar, som skola väcka åhörarens beundran, förlora hälften af sin guldyngd, om vältalaren gör sig till stortalare.

Konsten att hushålla med en ståtlig stämmas rikedomar kan endast läras af smaken och skönhetssinnet och genom studier. Hur ofta har inte en hviskning, en sordin på rösten, eller en väl beräknad paus, såsom trampolin för det straxt derpå följande tankesprånget, framkallat en långt större effekt än det mest martialiska rytande. En talare, en deklamator, en föreläsare, en

scenisk artist borde därför aldrig försumma studiet af hvarje sådan ordets man, som jemte en vacker och böjlig stämma eger förmågan att utan förberedelse uttrycka sig, ty gripen och slutligen hänförd af sina egna *tankar*, har denna ej tid att grubbla på bästa metoden att framföra sina *ord*, de tala af sig sjelfva, de rycka talverktygen med sig, de värma och elektrisera åhörarekretsen. Och hvarför! Jo, deklamationen har varit sann, kanske helt enkelt af brist på tid att bli falsk och onaturlig.

Man kan hos sådana ordets män, sådana erkända vältalare likväl ofta stundtals förnimma en falsk deklamation, en omotiverad sänkning eller höjning af röstens tonläge just under de mellanstunder de likasom taga ansats för en ny tankeflygt, och då de genom vanliga fraser söka kombinera för- och eftersatserna; men ifrån samma ögonblick de fångat de nya idéerna och i sin ordning fångas af dem, försvinner såsom genom ett trollslag det affekterade framställningssättet.

Om vi vågade begå ett majestätsbrott mot den allsmäktiga allmänna opinionen, skulle vi förtydliga detta vårt påstående genom exempel, och dervid framdraga äfven ett och annat det mest lysande vältalarenamn i våra dagar. Men vi akta oss visligen för ett sådant brott, och våga oss derföre inte in på en dissektion af de lefvande. Vi dissekera hellre de döda.

Den namnkunniga parisiska skådespelerskan Rachel, på sin tid publikens förklarade gunstling, och i sanning en stor artist, hvars minne aldrig förbleknar för den, som haft lyckan att se henne i åtskilliga af hennes triumfroller, hade en egendomlig vana eller ovana, att i de klassiska stycken af Corneille, Racine, m. fl. — hvilka ovilkorligen måste vissa gånger hvarje år framställas å Frankrikes första scen — nästan lancastermessigt eller liksom presten på predikstolen uppläser en kungörelse, upprabbla långa stycken af sin roll, tilldess hon kom till något ställe af effekt, och åt hvilket hon då egnade den mest raffinerade omsorg. Sannolikt var motivet till denna besynnerliga framställning en önskan att skona publiken för de långgrandiga, men nödvändiga entréerna till sjelfva glansscenerna, och att således öfverhalka dessa mellanmeningar, hvilka af pietet för författaren icke kunde uteslutas, så lätt och fort som möjligt, och detta så mycket mera som innehållet redan förut för hvarje bildad fransman var tillfullo bekant.

För en främlings öra lät emellertid deklamationen högst besynnerlig, för att icke säga löjlig, och mästerskapet i de *viktiga* scenerna behöfdes fullt upp, för att försona åhörarne med sjelfs-

våldet i de *ovigtiga*. Hvad som dock blef en naturlig följd af denna öfverdrifna artighet mot publiken var — en duktig örfil åt illusionen, ty hjeltinnorna Andromaque och Phèdre m. fl. föreföllo stundtals såsom simpla pratmakerskor för den, som ville njuta af tragedierna i sin helhet.

I allmänhet ansågs deklamationen af dessa klassiska tragedier fordra en viss traditionel gång på styltor, och de framställande konstnärerna gåfvo sin rikliga tribut åt denna åsigt. Dock, samma artister, som ena qvällen nästan plågade våra öron med denna förlegade och hos oss i Norden längesedan utlevade och utdömda deklamationsmethod, kunde andra aftonen hänföra oss i det moderna skådespelet eller i komedien genom sin natur och sin konstnärliga sanning.

För att åtskilja en falsk och förkonstlad deklamation, från en sann och naturlig, under förhållanden, då antingen ämnets gripande innehåll eller deklamatorens klangfulla stämma smeka och muta våra öron, finnes en utomordentligt enkel utväg, men hvars sinnrikhet en och hvar efter pröfningen skall erkänna. Man antingen tilltäpper öronen så pass mycket, att ljudet från den talande öfverröstar orden, eller aflägsnar sig så långt, att dessa endast dunkelt höras. Hos den *falska* deklamatoren upptäcker man efter en kort stunds förlopp en gifven tonföljd, liknande en sorts enförmig melodi, hvilken man mycket lätt kan eftersjunga. Hos den sanna och naturliga deklamatoren deremot kan örat omöjligen få någon sådan tonstege att klättra på, utan förnimmer det endast ett virrvarr af ljud, omöjliga att ertappa eller efterhärma.

Det är derföre som imitatorerne svårligen kunna återgifva våra mest begåfvade sceniska konstnärers eller offentliga talares sätt att deklamera, derest icke detta sätt genom några allt för påtagliga egenheter lemnar ett fotfäste för härmningsgåfvan. Utan att nämna några namn på lefvande storheter, som med fördel imiteras af begåfvade diletanter i denna väg, kunna vi anförä namnet på en hädangången, hvilken ingen dristat eller mäktat efterhärma. Hvilken har väl med framgång härmat *Lars Hjortsberg*?

Det inses således lätt, att en sann och naturlig deklamation nästan är ett lifsvilkor för en scenisk artist, såvida han inte, sedan publiken blifvit mätt på de öfriga glänsande konstnärsgåfvorna, vill se sig långsamt dödad genom imitatorerna. Dessa

sällskapslifvets förlustelsebringare hysa inte det ringaste medlidande med den artist, hvars egendomligheter de lyckats ertappa såsom ett tacksamt motiv för karrikyren. De mörda honom genom oupphörliga knappålsstyng, och deras åhörare skola, glömska af konstnärens förtjenster för öfrigt, endast ha öppna öron för hans deklamationsmanér och i tysthet ge sin beundran åt den rolige och intelligente härmaren. Företeelsen erinrar om en litografi, som för några år sedan hängde i de flesta boklädsfönster och som kallades "Napoleons skugga på sin egen graf". Innan man upptäckte hemligheten såg man endast ett par sammanbundna tårpilar, men sedan man engång i grenarnas konturer fått reda på den lille store mannen med sina korslagda armar, så, förglömde man alldeles hela det vackra landskapet och hade endast ögon för skuggan.

Likaså blir den åskådare, som ofta uppmärksamgjorts på en konstnärs manér, alldeles blind för alla hans förtjenster. Det är därför som våra sceniska artister i sällskapslifvets talangfulla härmare eller härmerskor se sina farligaste fiender och den framställande konstens rofgrigaste marodörer.

Om dessa herrar eller damer i stället ville med sin skarpblick vara den karrikerade artisten till verklig nytta, så gjorde de i konstens intresse en god gerning. Dock, detta vore ju att abdikera från egna triumfer. Huru lätt vore det ej annars att, antingen genom personlig bekantskap och under en grannliga form göra artisten uppmärksam på några små egendomligheter, hvilka undgått den offentliga kritikens blickar, men hvilka kanske i väsentlig mån bidragit just till det totalintryck, som denna ansett förfeladt, eller att genom en finkänslig och aktningfull skrifvelse, vare sig anonym eller ej, ge en vink, som alltid skulle vara af betydelse för den konstnär, hvilken icke fåfängan slagit med ohjelpig blindhet och döfhet.

Att en till och med *karrikerande* härmare kan vara artisten till nytta torde emellertid följande lilla tilldragelse bevisa.

En af våra mest framstående sceniska konstnärer hade i sin deklamation ett visst föråldradt manér, liknande det som ännu begagnas af de franska aktörerna i de klassiska tragedierna, och hvarom vi nyss i korthet ordat. Af en slump kom han engång att befinna sig i ett rum, angränsande till det, hvaruti en hans lyckliga efterapare som bäst framkallade den ena skrattsalfvan efter den andra på hans bekostnad. "Hvem är det han härmar"? frågade konstnären helt naivt sin granne. Denne dröjde länge

förlägen med sitt svar, men genmälde slutligen: "Åh, det ska vara ett *misslyckadt* försök att härma just kära bror".

"Tvertom, det måste vara *lyckadt*, att döma af framgången", — replikerade artisten mulnande, och blef under aftonens lopp alltmera tankfull och grubblande. Slutligen adresserade han sig till belackaren, som kände sig alldeles förtviflad öfver sitt missöde att ej ana till sitt offers närvaro. De båda herrarna, redan förut gamla bekanta, samspråkade alltmera förtroligt hela qvällen i ett hörn, och skildes åt som de bästa vänner. Den härmade och karrikerade artisten intog hela sällskapet till sin förmån genom detta ridderliga sätt att behandla en, som skämtade på hans rygg, men öfverraskade kort derefter ännu mera sitt publikum genom att fullkomligen bortlägga sjelfva det häcklade deklamationsmanéret. Kritik och åskådare öfverbjödo hvarandra i sin beundran för den pånyttfödde, som aldrig gjorde något återfall till den såkallade gamla skolan, men som tackade sin numera vapenlöse efterhärmare med de betecknande orden. "Nog hade du besparat mig mången smålek, min bror, om du i enrum och midt i ansigtet gifvit mig den lexa, som du, efter hvad jag förnummit, i så många år gifvit mig i sällskapslifvet på min rygg".

En konstens verkliga vän kan på sätt vi nyss antydde under en grannlaga form gifva konstnären månet godt handtag, ett handtag, hvilket han fåfängt kan vänta sig af medtäflande kamrater, ty sällan söker en Orest sin Pylad med mindre hopp om framgång än inom theatern, der sjelfupphålleledriften visserligen icke utestänger, men dock gerna tar brorslotten af den ädla driften — kärleken till nästan. För öfrigt har denna ädla drift en så naturligt bördig jordmån just i en scenisk konstnårs bröst, att man inom andra samhällsklasser torde få leta efter individer med varmare känsla, ömmare hjerta och lifligare offervillighet, nota bene, då uppoffringen icke gäller goda roller eller publikens sympathier.

Om vi uti inledningen till denna uppsats om "konsten att framsäga" betonat det herrliga uti menniskoröstens musik, oberoende af sjelfva orden, när denna musik exequeras af en mästare, sådan som en Kemble m. fl., så böra vi inte heller lemna oberörd den förfärande makt, som en stympare besitter, att genom dålig deklamation förderfva språkets både musik och innehåll,

Så t. ex. kunna vi inte tänka oss en mera mördande parodi på Tegnér's sköna dikt *Axel*, än det sätt, hvarpå en deklamator

och landsortsaktör för några år sedan på theatern i Upsala fram-
sade densamma. Detta sätt låter sig svårigen med penna be-
skrifvas, det kan endast återgifvas genom härnning.

Med den raffinerade elegansen hos en salongssprätt, skyn-
dande att upptaga en skönhets tappade näsduk, trippade deklama-
tören ett par steg fram, satte handen med en kokett åtbörd till
det lyssnande örat, och hviskade med dof och spöklik stämma,
under den mest besatta, falska tonvigt:

"Vid denna röst, den välbekanta
han störtar fram *bland* klippor *branta*
och ser — *en* okänd yngling, stödd
mot berget, sårad och *förblödd*.
Men månen *går* ur moln, och *lyser*
på bleka *anletsdrag*; *då* ryser,
då skriker han med *fasans ton*:
"O, herre Jesus, det är *hon*"!

Betoningen af detta "det är *hon*"! uttryckte imellertid med
så mycken naiv naturlighet den löjligaste häpnad öfver ett högst
generande möte, att hela salongen utbrast i ett gapskratt, öfver
hvilket deklamatören såg ut att blifva först förvånad och sedan
djupt förnärad.

De allt lifligare skrattsalfvorna finge emellertid sin kulmina-
tion, då den olycklige talaren kom till Marias afskedsord och
med vibrerande stämma framsade sitt:

"Se, Axel, *nu* är molnet *borta*,
Farväl, farväl"! — En suck *hon drog*,
och kramade *hans hand*, — och *dog*"!

Det sista ordet utgjorde ett tonsprång från den djupaste bas
till den högsta möjliga bröstton på hans stämmas register, och
beledsagades af en åtbörd, liknande en bollkastning, sannolikt i
den vackra afsigten att med både hand och röst måla själens
flygt mot högre rymder. Men vi vända oss från denna half-
bildningens och den artistiska missbildningens representant till
en lärdomens och vitterhetens.

En af våra mest framstående diktare, afliden för ej så länge-
sedan under så tragiska förhållanden, att han eger full rätt till
tillämpning af ordspråket: "de mortuis nil nisi bene" — kan
emellertid, då vi respektera hans namn, också han tjena som
anekdotiskt exempel på total okunnighet om konsten att fram-
säga, änskönt mannen för öfrigt egde både kunskaper, smak och
skönhetssinne.

Vid välkomstfesten med anledning af den utmärkte danska skådespelaren Professor Nielsens första konstnärliga besök i Stockholm, hade vår antyde diktare författat serdeles vackra verser, men äflades — trots uppriktiga vänners afstyrkan — att sjelfframsäga dem till den frejdade artisten. Det excentriska i deklamationen, svulsten, manéret, det komiskt pompösa i poetens stämman, allt sammanlagdt åstadkom hos föremålet för hyllningen den mest synbara förvirring, och som slutligen gaf sig luft i en hviskande fråga till förf:n af denna uppsats: "Er manden gal, eller vil han göre löier med mig? Jeg veed sandelig icke hvorledes jeg skal modtage eller besvare hans ord".

Man sökte på allt sätt lugna den firade konstnärens oro genom förklaringen, att han vid *läsningen* af helsningspoemet nog sjelf skulle inse dess rätta mening; men Nielsens kunde omöjligt förstå huru en skald till den grad ville förstöra sin egen skapelse, att han tvingade åhöraren att taga för gyckel och ironi det, som skulle vara ett varmt och innerligt allvar. Sjelf trodde emellertid den belätne poeten, att hans deklamation gjort ett så öfverväldigande intryck på festens hjelte, att denne stod der alldeles häpen och svarslös, och han fortlefde hela aftonen — trots sina vänners ironiska protester — i denna lyckliggörande tro, under det han för Nielsens orerade vidt och bredt om det kraftfulla svenska språket och om Sveriges icke mindre kraftfulla deklamatorer.

Som motsats till de båda *oefterrättliga* "framsägare", vi nu genom anekdoter framställt, torde det vara i sin ordning att på samma sätt presentera också en *"efterrättlig"*, om vi våga skapa ett sådant ord, för att tydliggöra hvilka herrliga frukter, som kunna skördas af ett godt råd, då detta faller som frö i en frukt-sam jordmån.

Den frejdade engelska skådespelaren Garrick hade gjort en sommartur helt ensam och som fremling i de landtliga nejder han besökte. En söndag gick han in i en bykyrka, men såg den unga presten nästan utan åhörare, och predikande för snart sagdt tempelväggarna. Garrick fann imellertid innehållet af predikan vara både kärnfullt och röjande en ovanlig begåfning hos talaren, ehuru denne icke det ringaste förstod konsten att bära fram hvad han hade på hjertat.

På det lilla värdshuset i byn möttes ett par timmar sednare vid middagsbordet aktören och presten såsom de enda gästerna, och efter en liten stund kom samtalet i gång. Garrick tackade

med värma den unge andlige mannen för hans vackra och innehållsrika predikan, och uttryckte sin förvåning öfver bristen på åhörare.

"Ack, min herre", — suckade presten — "hvad ni gör mig lycklig med ert bifall, jag, som har olyckan att jaga min församling på flykten, bara jag visar mig i denna lilla kyrka, som hör till mitt predikant-territorium. Man skyndar genast till grannbyn, för att åhöra min medbroder, men för mig har man inte de minsta sympathier".

"Jag ska' förklara er gåtan" — svarade Garrick med mystisk ton och min.

"Hvad, ni skulle kunna"? —

"Jo, ni har icke blifvit prest af verklig kallelse och öfvertygelse. Ni skrifver vackra och gedigna predikningar, men det hörs på ert sätt att framföra dem, att ni inte det ringaste sjelf tror på hvad ni säger".

"Tror inte jag"? — utropade den unga presten med harn och hänförelse, i det han rodnande reste sig upp vid bordet. — "Tror inte jag, jag, som, sjelf son till en af våra frommaste och redligaste prester, ända från min tidigaste barndom svärmat för att bli en värdig efterföljare till min hädangångne, oförgätlige fader! Huru vågar ni, min herre, betvifla min rena, min brinnande tro"?

Den unga presten fortsatte ännu några minuter att med allt mera glödande värtalighet bevisa sin tro och grunderna för sin öfvertygelse, men midt under talarens extas afbröt skådespelaren, som med sitt ironiska leende sporrat honom till allt flera och kraftigare bevis, den inspirerade unge mannen med ett kraftigt: "Stopp! Nog, Herr pastor! Tala så der i Herrans tempel! Stäng inte in era tankars ädelstenar i ett mörkt skrin, låt solljuset från er inspiration bestråla dem, gifva dem glans och färg, annars ha de blott gråstenens värde. Öfverbevisa, öfvertyga, sprid omkring er ljus och värma, slå upp dörrarna till er hjertkammare på vid gafvel! Den, som vill glödgas, måste ha glöd, den, som vill uppröra, måste sjelf vara upprörd, och den, som vill locka till tårar, måste antyda att han *kan* gråta, fastän sinnesstyrkan och skönhetssinnet hindra honom från att göra det. Jag har aldrig tviflat på er tro min herre, jag har bara eggat er att göra, hvad ni inte gjorde i kyrkan, bevisa dess tillvaro".

Den unge presten försjök i allvarliga tankar och gick grubblande bort efter en handtryckning åt sin okände rådgifvare.

Några år derefter presenterade sig en ståtlig prestman för den ryktbare aktören uti dennes hem i London.

"Hvad är det ni säger, min herre"! — utbrast Garrick — "Är ni den i hela England namnkunnige andlige vältalaren"?

"Nej, jag är blott den store Garricks tacksamme lärjunge"! — svarade presten vördnadsfullt bugande.

Småningom erinrade sig konstnären mötet på byvärdshuset. De båda af fördomen så kallade antagonisterna, presten och aktören — hvilka — om de rätt betrakta sitt höga kall — egentligen äro andliga embetsbröder, — föllo hvarandra i famn och blefvo snart de bästa vänner, sedan prestmannen förklarar, att han i många år förgäfves spanat efter sin genialiske lärare, men först den föregående aftonen igenkänd honom på scenen, der han då för första gången skådade den store skådespelaren.

I denna sist anförda anekdot, måhända alltför bekant för en och annan läsare, ha vi emellertid klaven till den gåta, som för många är så svår att lösa, och som vi kallat: "konsten att framsäga".

Sedan man ju tidigare dess bättre gjort sig hemmastadd med det elementära af denna konst, en riktig artikulation och prononciation har man — under förutsättning af den bildning och de kunskaper, som äro nödvändiga, för att kunna uppfatta det ämne man har att afhandla — icke behof af andra lärare i sjelfva deklamationen än studium af andras fel eller förtjenster, sitt eget smaksinne, sitt eget fina öra, och framför allt förmågan, att tränga sig in i och sedan sjelf genomträngas af sitt framsägningsämne. Det är helt naturligt, att man då afpassar värman i sitt föredrag efter innehållets beskaffenhet, och icke framsäger en statistisk eller historisk afhandling med den poetiska glöd, som anstår ett skaldestycke, eller en fin ironi med satirens dräpande skärpa. Under alla förhållanden bör man icke vedervåga det djerfva försöket att *samtidigt* vara sjelfkritiker och exekutör af ett föredrag, eller så att säga ställa sig som granskare vid sidan af sitt eget jag; ty detta sträfvande efter att uppträda som en sorts dubbelstjerna, hvilken under rotationen kring sin tvilling-syster både lyser, belyser och belyses, kan ofta medföra de mest störande följder.

För att tydliggöra vår åsigt genom ett par anekdoter, tagna från lifvet på scenen, vilja vi anförä en episod ur den skåde-

spelerskas konstnärstriumfer, hvars herrliga stämman vi i början af denna uppsats citerat såsom en värdig representant af menniskoröstens musik.

Som Griselda i tragedien af samma namn hade Fanny Westerdahl en af sina vackraste roller, och det sätt, hvarpå hon efter förnyade trohetspröfningar af sin egoistiska gemål, Percival, slutligen bestod den svåraste, den att lemna från sig sitt barn, hade varit så öfverväldigande, att hennes make vid det hjertslitande utropet: "Jesus Maria! — Tag barnet"! — ovilkorligen ryggade tillbaka af häpnad och beundran.

Percivals framställare, den scenvane Nils Wilhelm Almlöf, var nära att falla ur sin roll, till den grad illusoriskt tyckte han sig skåda en moder, hvars hjerta ville brista, och han kunde omöjligen efter ridåns fall tillbakahålla sin hänförelse. Tacksam och rörd mottog skådespelerskan den utmärkte kamratens hyllning, men kunde från denna stund aldrig återge den svåra scenen med samma sanning som förr. Hon blef nemligen rädd att icke kunna framställa den lika bra som första gången, hon ställde sig med sin sjelfkritik i det afgörande ögonblicket utom sitt eget jag, hon reflekterade öfver bästa sättet att säga de effektfulla orden, men jagade utan att tänka derpå med reflexionen bort inspirationen.

Mildt förebrående sin konstnärskamrat, klagade hon öfver att han, på samma gång han komplimenterat henne för en triumf, varit nog grym att beröfva henne den för alltid. Med ett ord, det artistiska lugnet var rubbadt, hennes lif i rollen hade fått förknappad näring för sin låga.

Ett annat exempel.

Författaren till denna uppsats hade i en komisk roll, som han sjelf utförde upprepade gånger hört publikens skallande skratt och dundrande applåd för ett naivt: "Jaså"! framsagdt i en situation, full af löjliga konflikter, och hvilkas lösning snart sagdt uteslutande låg i det nyss citerade korta svaret. Också han mottog åtskilliga vänners komplimanger för det oemotståndligt komiska i detta enkla "Jaså"! frampustadt så som det gjordes. Vid nästa representation började han reflektera öfver trollkraften hos detta "Jaså", och ville en gång sjelf lyssna till det så märkvärdigt löjeväckande tonfallet. Men han bestraffades med ett totalt uteblifvande af den vanliga skrattsalfvan och applåden, och det dröjde många representationer om, innan han lyckades återförvärfva åt sig detta lif inne i rollen, detta sammansmäl-

tande med och uppgående uti densamma, som är skådespelarens svåraste uppgift, och hans enda vilkor för ett lyckadt återgiftande af den karakter han skall framställa.

För att öfvergå från den sceniska framställningen af karakterer till föreläsandet af ett drama, och bemödandet att derunder gifva individualitet åt dess figurer, vilja vi med några ord beröra denna svåra framsägningsuppgift.

Vådorna, att utan alla scenens resurser, utan maskering och kostymering, blott med tillhjälp af menniskoröstens böjlighet och målande förmåga, teckna gestalter, hvilka i synnerhet i klassiska theaterstycken äro redan på förhand kända, äro många och stora, och vi våga tro, att åt få dödlige är förunnad snillegåfvan att lösa en sådan uppgift. Försök i denna väg äro många gånger gjorda, men ha till ovilkorlig följd, att åhörarens fantasi nästan uteslutande upptages af föreläsarens personlighet och större eller mindre talang, till stor skada för det snilleverk, som skall föredragas. Men det var likväl detta, som var hufvudsaken, och dettas skönhet får icke betraktas genom det dunkla glaset af framsägarens personlighet. Vid en dylik föreläsning gäller mer än någonsin detta underordnande, som vi i början af denna uppsats ha rekommenderat åt de alltför rikt begåfvade deklamatorerne, detta underordnande af sin egen talang under talangen eller snillet hos dramats författare, såvida dennes opus icke skall degraderas till blott en bisak, en häfstång, för att lyfta framsägaren upp på triumfcharen. Ju lättare antydningen af de skilda karaktererne i dramat göres, ju friare blir spelrummet för åhörarens fantasi och för hans egen sjelfständiga uppfattning af det arbete, som föreläses; och vida bättre än en alltför stark och bjert färgläggning, är — ingen färgläggning alls, ty åhöraren öfvertager då sjelf måleribestyret i sin tankeverld af de bilder författaren upprullat.

Framsägaren, om han icke dristar sig på de nyssnämnda karaktärsantydningarne, gör då klokast i att blott hålla sig till en enkel, redig, naturlig läsning utan monotoni; och resultatet för åhöraren skall bli vida mera vinstbringande, än om dennes uppmärksamhet oupphörligen skiftas mellan tankarne på författarens gestalter och reflexionerna öfver föreläsarens försök att både illustrera och kolorera figurerna.

Dessutom, hvilken föreläsare skulle väl ha djerfhet nog att tro sig endast genom stämmans nyancering kunna återge t. ex. Shakespeares hundradetals olika dramatiska karakterer, utan att misslyckas eller att då och då nödgas repetera sig sjelf? Nej, uppgiften, att nöjaktigt kunna föreläsa ett drama, hör sannerligen till en af de svåraste framsägningskonsten har att lösa, och fordrar en finhet och en iakttagelseförmåga, som endast besittas af få, till stor lycka för de dramatiska auktorerna, hvilka tecknat sina bilder för att *åskådas*, och till icke mindre fromma för skådespelarne, hvilkas konst ju skulle lida svåra afbräck af sådane der mirakulösa framsägningstalanger.

Att höra ett musiknummer spelas förträffligt å prima vista, är ingen ovanlig företeelse, tack vare de vägvisande nota *characteristica*, som antyda kompositionens skaplynne, men att med framgång höra ett litterärt opus föreläsas, utan att framsägaren på förhand känner till innehållet, är en ren lyckträff. Allt å prima-vista-läsande är beroende af slumpen, och följaktligen de fel, som under sådana förhållanden begås, ursäktade af omständigheten, att framsägaren ej haft tid att göra sig förtrolig med sitt ämne. Hvilken vet väl t. ex., att den satsbyggnad, som börjar med det allramildaste tankeinhåll, icke under sin fortgång utvecklar sig till en grym ironi, hvars ton-nyancering redan borde ha börjat i försatsen, och hvars uteblifvande således är ett ofrivilligt framsägningsfel? — Dock, hvad betyder dylika små missgrepp i en förtrolig familjekrets, der våra synder så gerna förlåtas? Det är blott på den offentliga framsägaren man har rättmätiga anspråk, att han skall vara på förhand sammanvuxen med sitt ämne; men har han till den grad blifvit det, att han ej behöfver läsa innantill, så gör han den dubbla vinsten af att kunna passera för improvisatör och att slippa oroas af det tankestörande ögnandet i papperet.

En framsägning utan tillhjälp af denna papperssufflör skiljer sig så väsentligt från innanläsningen, att en åhörare, som icke med tillhjälp af synen är i tillfälle att kontrollera föredraget, ovilkorligen skall kunna göra det genom blotta hörseln, ty vare sig nu att framsägaren improviserar eller blott uttalar hvad han lärt sig utantill, så har han genom sjelfva lexläsningen gjort sig så förtrolig med ämnets innehåll och anda, att föredraget blir långt mera ledigt och naturligt, än då han med ögonen oupphör-

ligen skall leda sig väg i den tankelabyrinth, han, ifall han är försigtig, visserligen genomvandrat förut, men i hvilken han dock lätt kan komma på villospår.

En af de utmärktaste deklamatorer, som någonsin hänryckt vår hufvudstads publik var skådespelaren professor Nielsen. Men han aktade sig visligen för att läsa i bok, han hade så väl inöfvat sina otaliga framsägningsnummer, att han aldrig behöfde sufflör eller ens något räddande papper i sin rockficka. Vid ett par tillfällen, då han i societetslifvet efter någon tvekan men på trägen begäran uppläste några poemer innantill, kände han sig smått förlägen, och fann sig icke mäktig af de många oändligt fina nyancer, som annars gjorde hans föredrag till verkliga mästerverk inom framsägningskonsten.

Sammanhängande med frågan om uppläsandet af ett drama, är den om röstens måleri vid naturskildringar. Också här är den gyllene medelvägen att föredraga framför en alltför stark kolorit, ty den människostämman, som äflas att alltför tydligt härma naturens mystiska röster faller lätt in i det burleska och löjliga.

Förgäfves skall någon deklamator kunna imponera på oss med en bas, som vill ge oss bilden af åskans skrällande, stormens dån, vågornas vilda brus, eller med en tenor, som hviskar om vestanvindens sus, foglarnes qvitter och blommornas tysta bön i lunden. Har icke skalden i sjelfva sin dikt genom tankens klarhet och ordens harmoniska sammanlänkning målat för oss de naturscener han vill efterbilda, icke mäktar deklamatoren göra det genom blotta människoröstens musik, såvida han icke är en sådan trollkonstnär som John Kemble, hvilken — såsom vi berättat — dock visligen valde det nakna alfabetet såsom hexmaterial, men inte ett fullrustadt poem, vid hvars framsägning hans stämmas musik naturligtvis ovilkorligen skulle vara ett troget accompagnement till dikten.

Nej, vid en naturskildring liksom vid alla andra framsägningar gäller framför allt som lag, att endast ödmjukeligen subordinera sig under den skapande författaren, låta honom vederfaras all heder, och att sjelf afstå från äran att möjligen kunna öfverglänsa honom. Sällan får blygsamheten sin belöning så säkert, som under ett dylikt förfarande, ty åhöraren, som njutit i fulla drag af diktens skönhet, utan några störande reflexioner

öfver framsägaren, skall ovilkorligen vid föredragets slut känna sig tacksam också mot den, som under så mycken sjelfuppostring serverat den ljufviga själaspisen.

Att beledsaga ett framsägende med *åtbörder* är en fråga, som väl kunde förtjena ett särskildt kapitel, men vi inskränka oss till att rekommendera den allra största sparsamhet med dessa åtbörder, dessa talarens hjälptrupper, som så sällan behöfva komma med i elden. Användandet af gester beror i främsta rummet på arten af det, som skall framsägas, och mången gång kan en ädel och harmonisk åtbörd förhöja kraften af det uttalade. Men besitter icke deklamatoren ett fullkomligt herravälde öfver sina gester, gör han dem tafatta, disgraciösa eller hvad man på konstspråket kallar "halfdöda", så handlar han klokast, att icke på sin personlighet och dess måhända komiska sidor afleda den uppmärksamhet, han dock ville uteslutande fångsla vid sjelfva föredraget.

Huru mycket ett sådant, då innehållet är af tarfligare art, deremot kan vinna genom en rikt begåfvad framsägare, bevisas bäst af mångt underordnad skaldestycke, som, tolkadt af en utmärkt deklamator, nästan dårar oss med föreställningen om ett mästerverk, men ur hvilken villa vi lätt bli tagna vid läsningen af detsamma. En sådan framsägningskonstens triumf firade under loppet af många år en af hufvudstadens populäraste predikanter, numera längesedan afleden. Man trängdes, marterades och svetades, för att få åhöra hans predikningar och beundra den manliga, sköna stämmans klang, som ofta vibrerade så underbart af den djupaste och mest oförställda känslövarma. Men man sitter nu kall och ligkiltig vid läsningen af hans tryckta predikningar. De äro en kropp utan själ, och det enda, som ännu mäktar göra läsaren ljum, om också inte varm, är ett i minnet darrande eko af den herrliga menniskoröst, som engång gaf lif och anda åt dessa döda bokstäfver.

De många anförda, men på långt när icke uttömda exemplen bevisa, att "konsten att framsäga" verkligen är en ganska svår konst för den, som eftersträfvar något högre, än att göra sig blott och bart förstådd, för den, som vill värma, inspirera och elektrisera sitt auditorium. Mången födes med så lysande gåfvor

i denna väg — med en klangfull sympatetisk stämning, med en blixtnabb uppfattning, med förmågan att nästan lägga sitt hjerta på tungan — att för dessa lycklige några speciella studier nästan tyckas öfverflödiga; men också för dem behöfves en smakens regulator, som varnar för öfverdrifter och som hänvisar till detta så ofta af oss förordade *lagom*, hvilket är framsägningskonstens törne och lager. Det stora flertalet af till och med högt bildade personer ha försummat denna viktiga del af sin uppfostran, och mången känner sig derföre helt generad, om han eller hon i ett sällskap ombedes, att högt föreläsa vare sig en tidningsartikel eller några verser af ett poem.

Det är derföre ett glädjande tidens tecken, att — medan man vid våra universiteter alldeles försummar dessa framsägningsöfningar eller endast åt prestkandidaterna förunnar en mycket tarflig kurs inför lärare, som sjelfva nästan ingenting lärt — det är ett glädjande tidens tecken, att man redan i våra folkskolor börjat på sednare åren skilja mellan konsten att läsa *rent* och konsten att läsa *väl*, och vi hoppas med anledning häraf, att snarligen uti hvarje väl ordnad bildningsanstalt finna framsägningskonsten inrymd bland de så kallade "tvångsämnena".

Författaren till denna uppsats har i densamma icke velat eller kunnat uppställa några vishetsreglor eller framlägga någon elementarkurs i den omordade konsten. Han har blott talat *om* denna konst, och sökt skärskåda den i några skilda facer. Det är icke ett utkast till en *lärobok* han har afsett, utan endast strödda reflexioner öfver ämnet, för att derigenom inspirera någon begåfvad och sakkunnig, att på allvar taga sig an den för vår bildning och dess lättare spridande så viktiga frågan. Och viktig är den i sanning, ty, besinna vi all den glädje, alla de vetandets guldkorn en skicklig föreläsare eller framsägare — hvad vi nu än må kalla honom — kan strö omkring sig inom alla de kretsar, i hvilka dväljas andar, som törsta efter något annat än det dödande af tiden — hvarvid kortspelet tjenar som skarprättare; skärskåda vi all den fröjd och hugnad, han kan bära med sig hem till familjehärden, till sjukbädden, till de arma, som vandra i en evig natt; efterräkna vi den vinst, som kan skördas af våra yngre skalder och författare genom att bli kända och erkända af en sympatetisk åhörarekrets, i jemförelse med den ringa triumfen, att bli värderad af en läsande enstöring i ett

soffhörn; inse vi huru lätthandterligt och portativt det är detta den menckliga stämmans ljuffiga instrument, som, rätt behandlad säkert skall tjusa oss vida mera än det eviga pianoklinkandet; öfverblicka vi alla de fördelar, som den offentlige talaren, skalden, presten, riksdagsmannen m. fl. kunna vinna genom att konst-erfaret och utan okunnighetens eller ovanans förlägenhet förmå traktera detta instrument; så ha vi i sanning anledningar nog, att taga vara också på dessa rika, till stor del nu i djupet fördolda intelligensens kolflötsar, som kunna bringa oss värma och ljus, ja verkliga "diamanter i stenkol", och att se till det den uppväxande ungdomen icke längre föraktar en tungans och läpparnes gymnastik för armarnes och benens, en talorganernas harmoniska uppöfning, som vi sjelfva — de flesta — så oförsvarligt försummat, men som dock, också den, i sin mån kan bidra till själens helsa och till stillandet — åtminstone för stunden — af menniskoandens eviga törst och hunger.

41. Något om samhällets naturlagar.

Studie efter ett arbete af Rasmus Nielsen.

Historien har sina lagar såväl som naturen. Men då de icke såsom naturens äro mekaniska, utan ett slags andeliga frihetslagar blifva de svårare att uppvisa. Man kunde kalla dem samhällets naturlagar; ty ehuru samhället är en produkt af anden är det dock underkastadt vissa naturbestämmelser, en följd af människans dubbelväsende såsom varande på en gång natur- och andeväsende. Ännu i sitt djupaste fall förblifver ju människan en andelig natur, och denna andenatur är släktets adelsmärke.

I förstone synes natur och ande stå som tvänne motsatser emot hvarandra. För naturen är allt rätt som är möjligt; anden deremot uppställer en skarp gräns mellan rätt och orätt. Inom samhället — det lefvande uttrycket af människans andenatur — pågår därför ständigt denna strid mellan rätt och orätt, som den blinda naturen icke vet af. Samhällets rättsfordringar måste dock stödja sig på ett ursprungligt inre naturkraf, därför blir i sjelfva verket rätten naturlig och orätten onaturlig. Från dessa enkla grundbegrepp vilja vi här utgå för att uppspara samhällets naturlagar.

Om samhällets naturkraf kunde af alla förnimmas såsom oafvisliga, skulle den historiska utvecklingen vara lika harmonisk som en symfoni. Men nu stå samhällets kraf ofta i strid mot individernas; deraf dissonnancer, som aldrig upplösas. Sålunda är *ordning* en samhällets grundfordran; *frihet* deremot ett individens naturkraf. Dessa strida mot hvarandra, måste således afstå något åt och i viss mån lägga band på hvarandra.

Att afväga förhållandet dem emellan utgör styrelsens konst. Denna konst urartar stundom till onatur; ordningen blir ett konstladt tvång, som fordrar att millioner lida, för att ett litet fåtal må njuta.

När massan blir medveten af detta onaturliga tvång, följer en explosion lika oundvikligt som af eldens närmande till krutet.

Den enda ursäktliga grunden till en revolution är en sådan social naturnödvändighet, hvarigenom samhällets undertryckta lifsvilkor med våld återtaga sin makt.

Friheten bryter sig igenom med nödvändighet och visar sig dermed vara ett samhällets ursprungliga naturkraf. Men när detta kraf, så naturligt det än är, gör sig ensidigt gällande, utgår deraf återigen det onaturliga. Det är massan, hopen, som fordrar frihet, och fordrar den lidelsefullt; men hopen och lidelsen hafva det samfäldt, att de sakna sjelfbegränsning; tygellösheten är så att säga deras naturbestämning. Men för samhället är tygellösheten det onaturligaste af allt, är i sjelfva verket dess upplösning. Här gälla nu rent mekaniska lagar. Ju större tryck som väckt resningen, desto förfärligare är massans raseri; och ju vildare massan rasar desto hastigare framkallas reaktionen. Ordning! ordning till hvad pris som helst! blir då allmänna ropet. Och den ordnande makten kommer, utifrån, ja ofvanifrån, men dock ej omedelbart från himlen. Frihetselden förtär sig sjelf och despotismen får naturlagen på sin sida.

Historien består dock icke i ett blott kretslopp af dylika ytterligheter. Likasom det andliga hos människan betingas af det naturliga, så betingas det naturliga i sin ordning af det andliga. Hvad människoslägtet på ett visst stadium kan finna naturligt blir, på en högre ståndpunkt, onatur; och så går det, om än aldrig så omärkligt, dock ständigt framåt, uppåt.

Människans naturliga känslor och behof bero af den ursprungliga föreställningen om hennes natur, om det värde hon har och det mål, som blifvit henne gifvet i världen. Af vexelverkan mellan den ideala föreställningen och den naturliga sjelfkänslan i instinkt

eller drift, framgår det rastlösa sträfvandet efter ett måhända oupphinneligt mål. Häraf *rörelse*, grundvilkoret för allt historiskt framåtskridande.

Det är icke omedelbart sedernas förädling, eller sinnets renande, eller lidelsernas betvingande, som utgör gränsmärket mellan de förkristliga och de kristliga epokerna i världshistorien. Visserligen står den kristliga civilisationen i många väsendtliga afseenden högt öfver den förkristliga; men det är dock bekant att de kristliga dygderna hafva ett följande af egendomliga laster, laster som den hedniska forntiden icke var i stånd att ur ett sådant förderfvets djup framalstra, emedan dess medvetande icke gick så djupt. Det är bekant att den kyrkliga tron icke blott eggat vantron utan äfven betingat en öfvertro så mörk, att hedendomens onaturligheter, i jmförelse härmed, få en anstrykning af ursäktlig förblindelse och råhet. Det har blifvit bevisadt, att andeförbrytelser i alla riktningar tilltaga med det tilltagande andeliga medvetandet, och därför — det må nu, om man så vill, vara sagdt till ära för den kristliga civilisationen — aldrig rotfäst sig djupare, utbredd sig längre eller stigit högre än i närvarande tid.

Den naturliga föreställningen om hvad det innebär att vara människa, var i den hedniska forntiden en helt annan än den sedan, under kristendomens inflytande, blef. *Olikheten af denna naturliga, märk väl, naturliga, föreställning om människans värde, är det som angifver den historiska demarkationslinien.*

Huru bjert än skilnaden må framstå mellan den orientaliska despotismen och den grekiska friheten, så utjemnas den dock, vid en närmare betraktelse, i den gemensamma grund hvarpå de hvilat. Ett drag ur Kambyses historia torde bäst åskådliggöra saken.

Kungen frågar en dag i upprymd lynne sin vän och rådgifvare Prexaspes: "Hvad säga perserna om mig"?

"Man prisar dig i allt Herre", svarade Prexaspes, "men man påstår blott att du älskar vinet allt för mycket".

"Nu skall du sjelf döma", genmälte kungen, "om perserna säga sannt, eller om de sjelfva äro från förståndet då de tala på sådant sätt. Om jag träffar din son, som står derute, midt i hjertat, så är det klart att perserna ljuga och att jag har min fulla redighet". I detsamma spände han bågen och sköt gossen, och då denne föll lät han rista upp hans bröst, visade fadern att pilen satt midt i hjertat, och tillade: "ser du det! Det är perserna som äro från vettet, icke jag. Har du någonsin sett en bättre skytt"?

Prexaspes svarade: "En gud kan icke skjuta bättre".

På samhällets nuvarande utvecklingsgrad är det säkerligen ingen som ej skall finna denna handling ytterst upprörande, naturvidrig. Man uppreser sig ej blott mot Kambyses' grymhet utan om möjligt ännu mer mot den slafviska undergifvenhet, hvarmed fadern, för att undgå sonens öde, böjer sig för makten och smickrar allherrs-karen. Men perserna funno på sin tid och med sitt samhällsmedvetande en sådan kunga-handling hvarken upprörande eller onaturlig, utan tvärtom alldeles i sin ordning.

För den frie greken skulle visserligen ett sådant tänkesätt varit motbjudande; men det grekiska samhället gjorde sig dock mången gång, om än under annan form, skyldigt till handlingar, lika upprörande som Kambyses'. Saken är, att grekerna, trots deras sinne för individualiteten och dess harmoniska utveckling, dock i grunden lika litet som perserna hade någon verklig aktning för personligheten eller någon rätt uppfattning af människans ursprungliga värde som sådan. Folkreligionen, på hvilken hela den undersköna helleniska kulturbyggnaden hvilar, röjer en genomgående förnekelse af människans personliga väsen, ett misskännande af individens eviga jag: "Modige son af Tydeus, hvi spörjer du mig om min härkomst? Likasom trädens blad så äro ock menskornas släkten: Bladen förströs af vinden kring jorden, men när skogarne grönska, skjuta friska från grenarne fram igen, när vår kommit åter". Dessa Glaukos' ord till Diomedes, uttrycka en hela hellenismen genomgående grundåsig, en förutsättning, utöfver hvilken den naturliga sjelfkänslan aldrig kunde gå. Detta misskännande af jaget, denna sjelfmedvetandets skranka, var ingen af de stora filosoferna i stånd att häfva. Den ende, som på allvar försökte det dömdes till döden.

Först med kristendomen såsom en världshistorisk makt vinner det personliga sjelfmedvetandet inträde i samhället. Här menas nu icke gudsförhållandet i hela dess innerlighet och renhet, ett förhållande hvars verkningar äro mera inåtgående och osynliga, utan blott den högre föreställningen om *människans bestämmeelse i det hela* och den derpå grundade känslan af *människovärde* och *människorätt*. Evangeliets tal om människan såsom skapad efter Guds beläte — den stora Kristustanken: Så älskade Gud verlden, så högt skattade Han hvarje människosjäl, att Han gaf sig sjelf på det att ingen af dem måtte förgås — allt detta hade något för världsmänniskans sjelfkärlek högst smickrande, och alstrade

denna personlighetskänsla, som, då den icke helgas af ett djupare gudsmédvetande, urartar till en blott sjelfförgudning.

Sjelfva kyrkan föll ett offer för denna missriktning. Här måste man dock skarpt särskilja kyrkan, såsom religiös institution, från kyrkan som ett kulturhistoriskt fenomen, en allt beherrskande verldsmakt. Att katolicismen i första afseendet utvecklade ideala krafter och danade starka religiösa karakterer är onekligt; men lika onekligt är ock, att dess höga sjelfkänsla såsom verldsmakt var af sjelfvisk art, urartande äfven under fromhetens och helighetens sken till en omätlig herrsklystnad, en inkarnerad egoism. Men just denna egoism är det som hållit påfvekyrkan bunden under naturlagen och på förhand utstakat hennes bana. Hon steg upp som solen, och hon måste stiga, ty hon hade strålar som skingrade mörkret; hon hade ett frälsande, frigörande ord; hon sigtade till ett högt mål; hon förde på sitt språk mensklighetens talan, och hennes ord trängde djupt in i själarne. Också var det kyrkan, som åtog sig de betryckta, skyddade qvinnan, frigjorde trälen, kort sagdt, bragte ordning och rätt midt i näfrättens tid. Men skuggan är oskiljaktig från ljuset; sjelfviskheten hos kyrkans tjernare och hos henne sjelf blef skulden till hennes fall. Kyrkan uppställde det heliga som mål, men brukade det i sjelfva verket som medel; men att bruka det heligaste som medel för verldsliga ändamål är ett brott, en andeförbrytelse af gröfsta slag.

De som tro på Försynens omedelbara ingripande i verldshändelserna, fråga sig: "Huru kan Gud hafva tillåtit sådant"? Man kunde så gerna fråga hvarför ej Kaiphas genast krossades och Pilatus tillintetgjordes.

Må man vara lugn. Rätten har alltid sin gång; men det är den *historiska* rätten, som icke genast faller i ögonen. Den högsta insats har blifvit gjord i menskligheten. Det står henne fritt att bruka eller missbruka den, och att bära följderna. Det är just ett af bevisen för de gudomliga rådslutens oföränderlighet, att alla de stora uppgifterna lösas, men på *naturlig* väg.

För samhällsutvecklingen i stort gäller utan omsvep den grundsatsen att *rätt är makt* och *makt rätt* — endast man fattar saken riktigt. *Makt är rätt*. Men hvarför? Jo därför att *rätt är makt*. Det är således *rätten* som gör makten till makt. Finge denna sidan af saken göra sig ensamt gällande då skulle fullkomligheten vara uppnådd. Men historien föregår i timligheten och det timliga är det ofullkomliga. Därför gäller också den motsatta bestämmelsen: *makt är rätt*.

Kyrkan utgick ursprungligen från den förutsättningen att rätt är makt, och all den menliga, naturliga rätt, kyrkan i början innehade, fick hon under tidernas lopp rikt tillfälle att utveckla. Detta är den kraft som satt henne i rörelse, hennes så att säga historiska driffjeder.

Men då målet var nådt, då alla de påfliga rättsbuden förvandlats till maktbud, då vidtog den motsatta principen, timlighetens grundsats: *makt är rätt*. Mången klagar: det var dock skada att hierarkien sålunda skulle urarta. Men man missar sig. Den kunde icke annat. Hvad tyngden är för den i luften uppkastade stenen, är egoismen för hierarkien. Först hade det högre öfvervigt öfver det lägre; *rätt är makt*, rörelsen går uppåt; men småningom får det lägre öfvervigten; kulminationspunkten är uppnådd: *makt är rätt*, rörelsen går nedåt, makten ödelägger sig sjelf. Genom den nyväckta sjelfkänslan hade kyrkan vunnit sitt herravälde, genom den urartade, förlorade den det, och under denna utveckling hade den genomgått alla sjelfnedringens grader. För en ytlig betraktelse synes påfvedömet ha gått under för yttre fiender, men det är en ensidig uppfattning. Den väsendtliga orsaken bär det inom sig sjelft. Åran utvexlades i mynt, påfvedömet söndrade sig sjelft, kyrkomötena sökte åstadkomma enhet och reform, men misslyckades. Makten, den blinda makten hade blifvit rätt, och trycket deraf kändes i alla riktningar och från alla sidor. Stater, samhällsklasser, individer, lekmän och lärde, alla funno tillståndet upprörande, outhärdligt, onaturligt. Himlen var öfverdragen med moln, luften qualmig, synkretsen mörk: Luthers ord blef blixten i skyn.

Alltsom den påfligt teokratiska universalmonarkien splittrades och sjönk, begynte statsmakterna i Europas öfriga länder samla krafter och bereda sig till en stor framtid. Under kyrkans förmynderskap kunde staten icke komma till full klarhet öfver sin verkliga makt och betydelse. En praktisk uppfattning och ett naturligt genomförande af förhanden varande statsintressen voro under sådana förhållanden omöjliga. Statens uppgifter voro verldliga, menliga, helt naturliga; men kyrkan hade öfver allt underskjutit något öfververldligt, öfvermenligt, öfvernaturligt. Under förevändning att adla det jordiska genom en tillsättning af det himmelska, gjorde hon sjelfva det himmelska till jordiskt.

Då reformationen rensat luften andades staten friare, ej blott i de protestantiska utan också i de katolska länderna. Staten blef medveten om sin autonomi, sin sjelfstyrelserätt. Detta fram-

steg ter sig i första ögonblicket som en återgång till forntiden. Men för en uppmärksam blick visar det sig snart, att den nya stat, som utgick ur medeltidens jäsning och tog makten i arf efter kyrkan, stod på en annan och långt högre grundval än den antika; den var i naturlig och dock idealisk mening en pånyttfödd stat.

Visserligen blef politiken, i trots af den andäktiga mask hon anlade, icke mera kristlig än på Alexanders och Augusti tid, men den fick nya krafter och nya betingelser att arbeta med; trots alla försyndelser mot det humana hade den gamla kyrkan dock insatt i verlden ett stort sanningskapital.

Då staten högtidligt erkände kyrkan, som en religiös, relativt själfständig institution, erkände hon i och med detsamma den höga, idealiska grunduppfattning af människolifvet, som kyrkan i dogmer och ceremonier gaf lifskraft och sinlig åskådlighet. Sålunda blef staten nödgad att erkänna att i hvarje människoindivid innebor ett evigt, personligt jag; att människosläktet har ett evigt mål jemte de jordiska och timliga; att efter döden gifves en dom, och att alla, höga och låga, skola mötas inför den rättfärdige domaren och få, hvar och en efter som han lefvat. Här var nu en fast orubblig grund, öfver hvilken väl våldet och sveket fritt kunde spela, men dock blott till en viss punkt; en andelig naturfördämning eller skranka var uppställd för godtycket. Väl fanns ännu bland massorna mycken råhet, som föga gaf hedenomens efter; men, hur besynnerligt det än låter, var dock själfva råheten af en högre och ädlare art. Det var kristlig råhet, kristlig ovetenhet, kristlig öfvertro. Visserligen är råheten i sig själf okristlig; men i sin dåvarande form kunde den endast i kristliga samhällen framträda. Detta okristliga i kristenheten blef en ny kraft, som jäste i massorna, och gaf rörelserna i stort, vare sig de naturliga eller onaturliga, en egendomlig prägel.

Den gigantiska kraft, som yttrade sig i den första franska revolutionen, visar sig från denna synpunkt såsom grundad på en historisk naturnödvändighet.

Den absoluta monarkien, hvori staten sökt att verkliggöra sitt mål, kunde väl hålla de stridiga elementerna i en viss jemn- vigt men icke förlika statsmakten med de borgerliga friheterna och de allmännskliga rättigheterna — det rättsliga med det personliga. Staten blef själf ett slags personlighet, under hvars allernådigste representant de olika stånden — också de, hvar för sig, ett slags personligheter — stodo i djupaste beroende. Det ligger

en bister ironi i detta personliga, som först förherrligar och derpå dräper monarkien.

Den absoluta monarkien var hvarken en romersk cesarism eller en österländsk despotism; uppträden sådana som det mellan Kambyses och Prexaspes äro numera omöjliga; den efter rättsgrunder organiserade underkastelsen, de olika, gradvis uppåtstigande, personligheterna imellan, skulle ju just uppfylla de förnuftiga fordringarne på en väl ordnad stat. Men i ett sådant system af personliga rättshänsyn måste nödvändigt de *enskilda rättigheterna* undergräfvade *den allmänna rätten*. Företrädesrätten för de få, var orätt mot de många, och all företrädesrätt har sin tyngdpunkt i monarkens personliga nåd. Rätt var nåd och nåd var rätt; det blef rättens upplösning. Djupare sedt är det icke de styrandes godtycke, som drifver missbruk med nåden; missbruket är oskiljaktigt från sjelfva saken. Det var en andelig naturnödvändighet, som dref enväldsherrskarne att ockra med nåden. Om nåden i sig sjelf är ett missbruk af rätten, hur skulle den då kunna brukas utan att missbrukas? Det var således, strängt taget, icke monarkens skuld att den absoluta monarkien föll. Den föll med Guds nåde, efter naturens lag. Dödsfröet låg från början i dess organisation.

Det var den inre, upprörande splittringen mellan rätten som nåd och rätten som rätt, hvilken, genom otaliga förbrytelser och missgrepp, framkallade katastrofen i Frankrike vid slutet af 18:de århundradet. Vid betraktelsen af ett sådant historiskt naturfenomen är det icke tillräckligt att dröja vid ytan, man måste ned i det bottenlösa svalget för att forska och spörja: Hvar kom allt detta ifrån? Hvad var det för ett djup af glödande hat hvarur ödeläggelsen utgick? Svaret blir: Det var en kristlig revolution, en revolution, möjlig blott i ett kristet samhälle. Att massorna, när det yttre trycket blir för stort och statsmyndigheterna förråda hvarandra, kunna upphetsas till alla slags ytterligheter — vare sig i ett hedniskt eller kristligt samhälle — är onekligt. Men den sjelfkänslans styrka, den instinktens träffsäkerhet, den tankens klarhet och viljans beslutsamhet, hvarmed den franska revolutionen, midt under sina förvillelser, fastställde människorättens stora grundlag, låta icke förklara sig utan att förutsätta kristendomen.

Revolutionsmännen rasade mot alla historiska traditioner; de ville afbränna det förflutna, afrödja brandtomterna och börja från början med nya människor, nya gudar och en ny tidsräkning.

Men detta revolutionära raseri mot kristendomen är just ett talande bevis på hur innerligt den mäktiga tidsanden, om också på ett sjelfviskt, negativt, demoniskt sätt, insugit kristendomens första humana fordringar.

Revolutionens "frihet och jemnlighet" är en förvrängning af evangeliets; men denna förvrängning innebär ingalunda ett historiskt steg emot kristendomens afskaffande, utan tvärtom en oafvislig fordran på ett djupare förstånd, ett innerligare tilliggande af kristendomens väsen — en fordran som gäller samhället lika fullt som den enskilde.

Motsägelsen mellan hvad Kierkegaard kallar "*evangeliets kristendom*" och "*kristenhetens kristendom*" kräfver en dubbel lösning — en *etisk-historisk i det menliga samhället*, och en *religiös i församlingslivet och samvetena*. Kristenhetens kristendom är icke evangeliet till salighet, men den är, trots alla förvrängningar, en obetvinglig historisk faktor, en verldsmakt, ett element i den gudomliga styrelsen. Den köpslår icke om de makthafvandes bifall; den frågar icke efter individernas godtycke; den går som ett stjernskott nödvändighetens väg; dess verkningar äro andeliga naturverkningar. Den följer generationerna, den underlägger sig alla tidens andar, den leder dem till och med mot deras vilja, förelägger dem deras uppgifter och visar dem framtidsidealerna såsom i en trolspegel. Det samhälle, som, fullt af handlingskraft och frihetsbegär, följer sjelfbegränsningens och måttans väg, får af kristenhetens kristendom andlig hjälp, mångfaldig lärdom och rik välsignelse. Der kristustanken deremot icke renar och förädlar sinnelaget, der äggar den och förstärker sjelfviskheten; der den icke får verka som en välsignelse verkar den som en förbannelse; der den icke blir läkedom blir den gift.

Den lag, enligt hvilken gift-utvecklingen föregår låter sig tydligt påvisas. Personlighetskänslan, då den ej helgas af Kristi anda, blir sjelfviskhet, den andeliga friheten upplöses i materiella friheter, den evangeliska jemnligheten urartar till en fordran på lika del i verldens goda, och — kommunismen är färdig. Det är den föraktade, undertryckta och förvrängda kristustanken som reagerar, och lik en underjordisk eld häfver samhällsgrunden. Häruti ligger en fara, men den är af öfvergående art.

Historien är en kejda af sammanhängande länkar. Det nya födes och det gamla dör; men att det gamla dör betyder blott, att det blifvit den grund hvaraf det nya skall uppstå. Det följande har alltså det förgångna uti sig såsom ett naturligt arf.

Så är protestantismen ett arf af påfvedömet; revolutionen ett testamente af den monarkiska absolutismen. Denna historiska kvarlåtenskap är sjelfva det inre, osynliga bandet mellan släktena och tidsåldrarna. Är man öfvertygad härom skall man inse att mensklighetens lefnadslopp, trots alla skenbara stillestånd eller baksteg, dock är en ohämmad ström — en framåtskridande rörelse mot ett sista mål. Och man skall då också inse att det icke är blott de bildade och kunskapsrika, som hafva sinne för denna mensklighetens utveckling, utan att också massorna i all deras råhet och ovetenhet äro begåfvade med hvad man kunde kalla historisk instinkt.

Väl svindlar man vid utbrottet af en historisk jordbäfvning, då samhällsgrunden plötsligt remnar och gamla, längesedan jordade makter åter resa hufvudet. När det medeltidsromerska kyrkotyranniet och den gammalromerska statsdespotismen göra gemensam sak — när den kanoniska rätten och kanonrätten äro eniga i att förklara att *makt är rätt*, — hvad under om man då är färdig att förtvifla om både rätt och förnuft!

För att kunna hålla sig uppe under en sådan jordbäfvning och i den stora allmänna förmörkelsen kunna särskilja spökerna från väsen af kött och blod, är det nödvändigt att hålla sig till utvecklingslagarne och försöka göra klart för sig det historiska arfvet. *Den påfliga absolutismen* är dömd till döden af historiens ande; kommer den åter, är det som en blodlös gengångare. *Den monarkiska absolutismen* är dömd till döden af historien sjelf; den kan resa sig på nytt men icke gå framåt, den är bunden af det föregångnas bojor; den kommer tillbaka, men blott för att skörda, icke för att så. *Den demokratiskt revolutionära absolutismen* är dömd till döden, och hör redan till de dödas rike. Det röda spöket på barrikaderna har icke blod i ådrorna, icke luft i lungorna. Sedt i mörkret, är det en fasa-väckande, bloddrypande skepnad, men i verkligheten är det blott ett fantom — en vålnad.

För att bestämma himlakropparnes banor måste man taga perturbationerna med i beräkningen, och man finner då att dessa afvikelser, långt ifrån att väcka tvifvel om giltigheten af de allmänna naturlagarne, tvärtom bekräfta deras fullbordande. Så ock med afvikelserna från samhällets naturlagar. De historiska barnorna låta sig väl icke matematiskt beräknas, men de gå dock alla ut på de stora lagarnes fullbordan. Och den slutliga lösningen af problemet — är den ej en gång för alla gifven genom

den i grunden konstanta menniskonaturen och den under alla förändringar oföränderliga kristustanken?

42. Huru kan qvinnan bidra till arbetarfrågans lösning.

II.

I en dansk landsortstad, har en skollärare, Rektor Dahl, förliden vår hållit ett föredrag öfver hvad han kallar *ett andeligt husflitsarbete*, hvilket föredrag synes oss så behjertansvärdt, att vi här återgifva grundtanken deraf, efter ett meddelande af "Udvalget for Folkoplysningens Fremme".

Det händer ofta i fattigare arbetarfamiljer att icke ens modern, som dock af naturen synes bäst egnad dertill, har tid att gifva barnen den första undervisningen. I så fall måste någon grannqvinna, något barnasyl, eller ock slumpen träda i moderns ställe, tills barnet blir så gammalt att föräldrarna kunna skicka det i den offentliga skolan, för att, såsom det heter, "vara af med det".

Häri ligger en uppenbar brist, som samhället och familjen måste skynda att bota. Barnhusen, asylerna eller den tidigaste småskolan med de många barnen sammanpackade i en enda lärosal, är icke den rätta hjälpen. Barnets första vägledning bör föregå i föräldrahemmet och utgå från föräldrarna, eller åtminstone så vidt möjligt i hemmets anda. Asylerna med sina femtio till hundra barn, småskolan med sina öfverfyllda klasser, kan icke i minsta mån ersätta hemmet. Skolan, då den vill vara på en gång fader och moder för stora hopar af små barn, vill det omöjliga, *Det som borde vara husslöjd kan ej utföras fabriksmessigt med maskin*. Det andeliga husflitsarbetet med den första uppfostran bör tagas i anspråk i långt vidsträcktare mån än hittills varit fallet. Det är isynnerhet den qvinliga hjälpen, använd i stor skala vid asylerna, och ännu långt heldre i *sjelfva hemmen*, som skulle vara af så stor betydelse för barnauppfostran i de fattigare klasserna. Fins det någon del af befolkningen, hvars arbetskraft är obrukad eller åtminstone alltför litet brukad, så är det den välmående qvinnans. Och hennes hjälp är det vi

kräfva — icke på afstånd och gifven i andra hand — utan medelst full personlig närvaro hos dessa små, antingen hon nu vill mottaga ett af dem som sitt andeliga fosterbarn några timmar i sitt eget hem, eller gästa barnet i dess fattiga hem, för att på de dertill oförmögna föräldrarnas vägnar, bära det de första stegen framåt på bildningsbanan, till dess det utan att taga skada kunde sättas i den stora gemensamma skolan.

Det är icke personliga offer jag kräfver; blott en smula tid och ett grand kärlek. Tid är pengar, det är sannt; men dock ej för alla. Det gifves hem der tiden är en börda, som man till och med mot betalning söker att minska, eller som det heter "fördrifva". Kände man sig sjelf i dessa hem, skulle man rysa vid att se huru sådana tidsfördrif ofta ej äro annat än ett fördrifvande af samvetets heligaste kraf. Det är i första rummet till dessa hem jag vänder mig — och huru många äro de icke! Hvar och en af oss, som eger något utöfver en daglig nödtorft, måste, om han vill vara sann, bekänna: jag är den mannen eller den qvinnan, hvars hjälp påkallas. Jag vänder mig isynnerhet till qvinnan i det hopp att hon, både som ung och gammal eger den största kraften att bära ett dylikt kärleksverk fram till seger.

Tänk dig, lyckliga, eller kanske olyckliga gamla qvinna, om du, genom att ge bort något af din ensliga men rikligt tillmätta fritid åt ett fattigt barn, kunde blifva, om icke den af en berömd Amerikansk författare så härligt skildrade "Aunt Kindly", som var alla människors hjälp, så dock detta särskilda barns vänliga hjälparinna. Tänk, du lyckliga eller möjligtvis olyckliga unga qvinna, att du för ett sådant kärleksverk endast skulle komma att offra kanske ett par musiktimmar i veckan eller några alnar virkade spetsar, några visiter, några koppar chocolate, eller några galapromenader i månaden. Sade jag offra? Nej *vinna* skulle du, om du uppfyllde min anspråkslösa bön. Ty hvad du förlorade skulle tusenfaldigt uppvägas af välsignelserna från ett fattigt hem, hvars barn du andeligen försåge med ljus och värme. Du har ingen försäkran om att någonsin få sluta i din famn ett barn, som du i ordets vanliga betydelse kan kalla ditt. Men denna andeligen och lekamligen förfrusna lilla varelse står vid din tröskel och klappar och dess hand föres af en störres — den Störstes, och Han skall välsigna dig om du tar dig an "en af dessa små".

43. Ebbas Brudklädning.

Ebba hade på hemvägen från Ronneby stannat vid Näs, för att tillbringa någon tid hos sin farbror, som tillika var hennes förmyndare. Hon hade varit der en vecka, och nu då hon satt vid frukostbordet och genom de uppslagna dörrarne såg ut öfver odlade fält och grönskande ängar, kom det öfver henne en fruktan att vistandet på Näs skulle bli bra enformigt och utan intresse.

"Farbror!" utropade hon slutligen.

"Än se'n, miu tös"? genmälte denne och höjde blicken frågande från den bräddfulla kaffekoppen till den unga myndlingens täcka anlete.

"Händer det nånsin något här, farbror?"

"Ingenting särdeles mitt barn," svarade gubben småleende. Gräset växer och säden gror, och foglarna fylla sommarluften med ljufva harmonier, och biet uppsöker sin kupa efter att hafva röfvat af blommorna deras sötma, och menniskan arbetar från morgon till qväll."

"Det vill med andra ord säga," återtog Ebba litet betänksamt, "att allt och alla har en uppgift att fullgöra, utom jag, som går här och har intet Guds skapandes grand att göra."

"Hm," brummade farbrodern." Tala vid faster Britte så får du väl hjälp för den saken. Sörj för öfrigt för dig sjelf bara denna veckan ut. Se'n klöfvern väl kommit in skall jag nog roa dig".

"Se! der kommer just sy-Annette i backen," inföll nu faster Britte. "Tänk om du skulle sy litet med henne, i förmiddag, så kunde jag sylta körsbären; få de stå till i morgon så bli de skämda."

"Det blir ju galant det!" återtog farbrodern." "Leta med ljus och lykta och du skall ända aldrig finna maken till sy-Annette. Deruppe i Stockholm kan ni väl neppeligen skilja en knappål från en synål, och bland alla många och långa räkningar du skickar mig har jag aldrig funnit upptagen någon fingerborg. Låt se dina fingrar, min tös! Jo, var det icke det

jag tänkte! fina och hvita som sammet. Jag håller hvad att de små kanaljerna aldrig sytt ett styng i sitt lif", och dermed gaf han de rosentoppade små syndarne en kärvänlig skakning mellan sina egna stora och grofva näfvar till straff. "God morgon sy-Annette! stig på, stig på! Här har jag en lärjunge åt dig, min bror dotter och myndling, fröken Ebba Stjernborg, som ingenling önskar hellre" — och här gjorde den gamle skälmen en gycklande grinmin åt den förstummade Ebba — "än att en gång sjelf kunna sy sin brudklädning. Det är en ung dam, med god helsa, vackra ögon och pengar i öfverflöd, hvars enda bekymmer är hur hon skall fördrifva tiden."

Sy-Annette drog sitt gamla anlete till ett bistert smålöje, tog den fina handen i sin för ett ögonblick, och släppte den derpå, sägande:

"Också fjärilarne göra nytta på sitt sätt kan jag tro, men gäller det ett stycke arbete, då menar jag att fru fasters fingrar äro att föredraga".

Ebba skrattade ett ungt, klingande, sorgfritt skratt.

"Det ordet skall jag ha dig att ta tillbaka innan qvällen, sy-Annette. Kom bara med till arbetsrummet och du skall få se att mina stackars fingrar inte äro så dåliga som ni alla tyckas tro".

"Se der", sade sömmerskan, då de båda efter en stund satt sig tillrätta vid sybordet, och Ebba med en liten trotsig blåsning i fingerborgsen förklarar sig redo att börja. "Hon kan sy ihop de der våderna; det tör väl vara allt hvad hon kommer ut med, för så vidt hon inte har lust att fresta på ärmarne, då klädningen kunde bli färdig innan qvällen".

"Hvarför icke", smålog Ebba, trädde på sin nål och började sy.

En stunds tystnad följde.

"Den sömmen blir inte färdig i dag, om hon sitter länge och tittar i fönstret," sade sy-Annette. Ebba spratt till och grep rodnande ånyo till nålen.

"Intet mycket att se på för öfrigt", fortsatte sömmerskan; "bara Lotten — vackra Lotten, som hon hette förr i verlden. Hon är från vettet, som hvar man kan se, och det bara för sin egen elakhets skull kan man säga. — — Så-å! aldrig hört talas om henne! Jag trodde annars inte det fanns en själ i hela trakten, som inte kände till henne! Hon är ju alltid ute och drifver, kan aldrig vara still; ska hon nånsin ha en lugn stund

så är det då hon ränner omkring i gårdarne, och det säger jag för min del, att det är en stor synd att spärra in sådana staccars kräk på ett 'spetal. — Ge dem sin frihet, det är min tro; låt dem vanka omkring i solsken och regn öfver berg och backar bäst de vilja. Hade de spärrat in Lotta så är det visst att hon innan månadens slut tagit ihjel sig sjelf eller någon ann'.

"Hvad som bragt henne från vettet? Hm, barn! Låt fingrarna gå, och jag skall berätta hela historien. Men kast' hit saxen först så jag får klippa till ärmarne, och fästa ihop dem, tills hon slutat kjolen. — Seså! Jo, ser hon, Almens ville alltid vara för mer än vi andra der borta i köpingen. De fingo sina moder direkte från Stockholm der de hade en moster, som var klädsömmerska och skickade dem alla sina mönster. En dag sa' jag åt henne — vi voro alla unga på den tiden — Lotten sa' jag, om du vill ge mig dina mönster det första du får dem, ska jag sy dina kläder åt dig för näst intill intet. Men hon svarade nej! Hon ville inte att hela köpingen skulle gå klädd som hon, hellre behöll hon sina mönster och sydde sina kläder sjelf. Och efter den betan besvarade jag henne inte vidare. — Besynnerligt huru folk kan förändra sig! Ingen som ser henne nu kan drömma om att hon varit vacker. Hennes syster, Mara, var dock ännu vackrare. En dag for hon och helsade på mostern i Stockholm, och när hon kom hem igen — du milde, hur fin hon var! Klädningarne sågo ut som hade fingrar och nål aldrig kommit vid dem. De sutto som hade de vuxit kring lifvet på henne och föllo sedan i rika veck ned omkring henne så ståtligt och ändå just som vårdslöst! En tyckte de tunna sommartygen bara flöto omkring henne, och hade hon dertill knutit det blå bandet kring håret och låtit lockarne falla fritt kring axlarna så var hon som en tafla så grann att se på. Mara gjorde sjelf inte något väsen af sig, men alla — alla tyckte om henne.

"Ett tag var jag rädd hon tänkte ta' upp mitt yrke, och då hade hon snart ätit ut mig; men hon tänkte icke på tocket. Dertill voro tillbedjarne för många. Och hennes namn var ändå Mara och det betyder *bitter*. Mitt betyder så mycket som "du gör mig glad," och mången gång har jag undrat på hvem jag gladt här i verlden. Men att det aldrig fallit någon in att söka sin glädje hos mig, det vet jag då för visst. Tör hända har bristande kärlek och vänskap tvärtom gjort mig till den bittra; och ändå har jag inte alltid sett så här ful och skrumpen ut som nu. Men, lik godt! Vår Herre behöfver väl klippor så väl som

blommor kan jag tro. Och klipporna duga ej till Hans verk förr än de blifvit krossade. Då riktar han mejsel och hammare, och hvar sten formas för sin plats, och intet slag faller gagnlöst. Men blommorna behöfva kärlek och vård, och då ge de skönhet till tack.

"Men, lik godt! Alla unga karlar, milsvidt omkring, flockade sig som sagdt kring Mara. Till slut var det två, Kalle Lind och Gustaf Elfström, som tycktes närmast att vinna henne. Kalle var som karl lika vacker som Mara var fager som qvinna, och sjöng gjorde han som den värsta sångmästare, och egen välbygd gård hade han; men hur det nu var, så kände en på sig att det var också alltihop. Om en hade tagit bort hans vackra röst och hans fagra anlete, så hade det varit slut med hela karlen. — Hon, barn, skulle nog sagt det der på ett finare sätt, men hon förstår hvad jag menar, och det är allt som behöfs.

"Gustaf — det var något annat det. Han var stillsammare och liksom djupare, och då han sagt något så visste man att han ment det, och att för honom rätt var rätt. Han var fast som stål och mild i hjertat som ett barn.

"Jag tyckte en tid att Mara lekte med honom; men när slaget kom förstod jag att hon älskade honom mer än lifvet. Doktorn sade, att om hon bara *velat* lefva så hade hon kommit sig, men hon frågte inte efter någonting mera, och så dog hon. Men Lotten der, hon var skulden till alltihop. Kalle hade gått omkring och skrutit som om allt varit uppgjort mellan honom och Mara. Då skref Gustaf ett bref till Mara och skickade det med Lotten, men Lotten behöll'et. Hon var förtretad på systemen för någon småsak och hämnades i sin elakhet på det viset. Men kanske hade hon inte gjort'et om hon vetat hvad som stod i brefvet.

"Mara viste om ingenting förr än det berättades att Gustaf gått till sjös med ett utländskt fartyg i W. Då skaffade hon sig tidningen för att få veta skeppets namn, och då stod det berättadt der hur en ung svensk, Gustaf Elfström, drunknat under det han försökt rädda en man, som fallit öfver bord och hur lotsbåten hade haft underrättelsen med sig hem.

"Då blef Lotten hvit som ett lärft i ansigtet och gick och tog fram brefvet och gaf det till Mara och sa' hon var så ledsen att hon behållit det. Den stackars Mara såg på henne med en hjertskärande blick, tog brefvet, bröt det stora röda sigillet och öppnade det liksom i en dröm. Jag såg på henne hela tiden

och när hon kommit till slutet gaf hon upp ett genomträngande skri och föll ned i konvulsioner.

"Efteråt läste Lotten brevet för mig, och då hon slutat tog jag henne i axlarne och skakade henne så länge jag orkade.

"Det var ett rart bref; manligt och rätt fram. Hvert enda ord hade sanringens klang i sig. Han sade Mara hur han älskade henne och bad henne möta honom samma qväll vid qvarnen. Men nu ville olyckan att Kalle mötte henne samma qväll vid skolhuset och gick med henne förbi qvarnen, och der såg hon Gustaf; men då hon inte fått brevet visste hon, förstås, inte hvarför han var der, utan gick förbi med Kalle, pratande och skrattande som hon plägade. Då ropade han: "farväl Mara"! Hon svängde näsduken och svarade, "farväl Gustaf"! och det var sista gången hon nånsin såg honom.

"Sen gick det som det gick! Mara sjuknade i hjernfeber, hans mor fick slag och deras vänner hade fullt upp att göra med att sköta dem. Så begynte Lotten prata oredigt och till slutet misste hon alldeles vettet. Alla papperslappar hon såg plockade hon upp och gaf åt den stackars Mara. Mara tynade bort och dog. Då det led med henne stodo vi alla kring sängen; på en gång lyste hennes ansigte till, just som de hvita molnen i solnedgången. Hon räckte ut de aftärda armarna och ropade: "Gustaf"! — Och jag har nu min tro för mig, att hon verkligen såg honom".

— — — — —

Ebba såg upp på sy-Annette, öfver hvars vissna kinder tårarne strömmade, och tänkte: "det är mer än tjugo år sedan allt detta hände. Huru måste hon ej älskat honom"! Derpå drog hon upp ur fickan en liten miniatyrnäsduk och torkade sina egna ögon.

"Och de återfunno aldrig hans kropp, Annette", frågade hon "så att de kunde ge honom en kristlig begrafning? Hur sorgligt det måste varit"!

"Nej, barn, de funno den aldrig, och hvad de beträffar så vet jag just inte om det gjorde saken mera sorglig. Vi veta ju hvar hans graf är och hvad bibeln säger om hafsens djup, och jag har min tro för mig att han soffer roligt der, likasom låge han i Herrans egen hand. — Men hjertandes barn! är detta att arbeta? Hvad ska fru faster säga! Tårar, ska hon veta, är en förnöjelse, som dagsarbetaren icke får bestå sig".

"Hvem tar vård om Lotten?" frågade Ebba efter en stund.

"När hon behöfver något", svarade sömmerskan, "går hon till hans mor. Alla grannarne äro för öfrigt vänliga mot henne. Det finns ingen, som skulle nännas spärra in henne. Alla minnas henne då hon var ung och vacker, och alltid räckes någon hjälpende hand. Verlden, ser hon mitt gryn, är ändå inte så ond som man säger".

Ebba satt tyst och sydde en stund. Slutligen sade hon: "Det är den sorgligaste historia jag nånsin hört, och allt sammans så sannt och verkligt som att jag sitter här".

"De sorgligaste historierna äro alltid de sannaste," återtog Annette. "Jag har aldrig läst så sorgliga bok-historier, som några af de lifshistorier jag känner till. Se på den stora påsen Lotten bär der; den är full af papper, som hon år för år samlat ihop. Och ändå har jag bränt upp mycket under det hon sofvit. Hvarenda papperslapp, som bär spår af en penna, stoppas ned i påsen".

"Arma varelse"! utropade Ebba. "Hon har lidit förfärligt för sin synd".

"Hon har icke lidit ensam", svarade sömmerskan. "Hon förstörde flera lif än sitt eget — lif som kunnat blomma i stor lycka och skönhet. — Men nu barn kan det vara arbete nog för en fjärl. Hvila sig nu och kom igen i eftermiddag om hon har lust".

Ebba lade bort arbetet och gick ned till tante Britte. Af henne hörde hon att Gustaf Elfströms mor genom en bedräglig vän förlorat hela sitt lilla kapital. Då sy-Annette hörde det, hade hon gått till henne sägande: "Jag har en skuld till er son, som jag icke kan afbetala med pengar; men om ni vill låta mig vara för er en trogen dotter, skall ni aldrig komma i nöd så länge jag lefver". Och så tog hon henne till sig, och för *hans* skull hade hon nu arbetat från morgon till qväll i nära tjugo år. Den gamla frun är ofta grälig och fordrande och klagar ibland att Annette icke betalat sin skuld; hon har ingen aning om att den skulden är hel och hållen diktad. Gustaf och Annette växte upp tillsammans och hon säger att allt hvad hon blifvit har hon honom att tacka för, och af kärlek till sonen offrar hon sig för modern.

"Jag har aldrig sett hennes make", fortsatte faster Britte. "I mina ögon är hon en hjeltinna, en martyr om du så vill. Oaktadt sitt kärfva språk och sitt simpla sätt undfaller det henne ibland ord som förråda englars umgänge".

”Så föreföll det också mig”, sade Ebba, ”och jag ämnar bli riktigt god vän med henne, om hon sjelf icke har något deremot. Jag har lärt mera i dag, faster Britte, än att sy ihop en kjol”.

Ebba sade sannt, och småningom, litet i sender, lärde hon mer och mer; och innan hon lemnade Näs hade hon under den korta eftersommaren, som hon inbillat sig skulle bli så händelsefattig och tom på intresse, lärt, att hon hade en klädning att tillverka af material, som icke stod att få i hufvudstadens rika-
ste bodar. En handräckning här — en uppoffring der — en börda buren, — en ödmjuk uppgift fylld — en annans lycka satt i främsta rummet, — så hopfogades, under tyst, oförtrutet arbete, stycke för stycke af den blifvande brudklädningen, för att vara redo till brudgummens ankomst — Hans, som helar alla brister.

44. Nytt på vår bokhylla.

Sveriges Statsförfattnings-Rätt. Af Christian Nauman. Fjerde bandet. Andra häftet. Här i detta sista häfte af sitt värdefulla arbete avslutar författaren afhandlingen om *riksdagens rättigheter*, och hänför dessa till frågorna om *statens financer, statsregleringen och statsmedlens förvaltning*, hvarefter han slutligen berör *riksdagsmannens personliga rättsförhållanden, hans skydd, säkerhet och ansvar*. Uti ämnen, omfattande som dessa, förefinnas alltid skiljaktiga åsigt, men säkerligen skall detta arbete allmänt erhålla det vitsord, att mera grundligt och bestämdt än hvad här är fallet hafva förevarande viktiga frågor icke blifvit behandlade. Många af de satser författaren framhåller och förtydligar kunna icke nog ofta upprepas, och borde aldrig falla i glömska, vare sig utom eller inom riksdagen. I bland annat yttrar han (sid. 126) om den mycket omtvistade tolkningen af 57 § *regeringsformen*: ”Stadgandet om den åt riksdagen *allena* tillerkända beskattningsrätt, likasom det i 4 § *regeringsformen* om konungens rätt att *allena* styra riket och alla sådana i grundlagen förekommande, i allmänna ordalag uttryckta attributioner hafva en oundgänglig regulator, hvilken i sistnämnda § angifves med orden: ”på sätt denna *regeringsform* föreskrifver”. Lika litet som ordet ”allena” i 4 § kan för konungen grundlägga ett absolut envælde vid styrelsemaktens utöfvande, lika litet kan

samma i 57 § begagnade ord förbehålla ett sådant envælde åt riksdagen vid utöfvande af beskattningsrätten. För den ena så väl som för den andra statsmakten äro i hvarje konstitutionellt land begränsande vilkor stadgade". — Ej mindre vigtig är författarens oförbehållsamma påminnelse (sid. 278) om *riksdagsmannens yttrande- och handlingsfrihet*. Här säger han: "Ingen instruktion från valmännen är för riksdagsmannen bindande, han har att i hvarje sak följa sin på goda skäl grundade öfvertygelse i detta ords rätta betydelse. Grundlagen tillförsäkrar honom rättighet att fritt tala och utlåta sig i alla frågor, som inom kammaren komma under öfverläggning, och om lagligheten om allt som der tilldrager sig. Denna rättighet att, efter bästa förstånd och samvete, med frimodighet uttala sin mening och gifva sin röst vid voteringar är ett nödvändigt vilkor för fullgörandet af det vigtiga riksdagsmannauppgiften; den ligger i sjelfva begreppet nationalrepresentation". — Författarens hela arbete är af det värde och den betydenhet att det bör finnas på hvars och ens bokhylla.

Konungariket Sverige. En topografisk-statistisk beskrifning med historiska anmärkningar. Af Magnus Höjer. Af 1:sta häftet, som nyss utkommit, synes detta arbete blifva af högt intresse. Det börjar med Stockholms stad. Vi kunna ej underlåta att här låna några sifferuppgifter för att visa hur vilseledande den temligen allmänt gängse tron är, att Stockholm är befolkadt hufvudsakligast af embets- och tjänstemän och resande, samt att utan dessa och de kungliga hofven vore vår hufvudstad af ingen betydighet. Enligt hvad som ses af ifrågavarande arbete egde Stockholm vid 1870 års slut 314 fabriker och manufaktur-inrättningar med 6,003 arbetare, samt ett tillverkningsvärde af 19,064,244 rdr, hvilket utgjorde något öfver 20 procent af hela den svenska fabriksindustriens tillverkningsvärde för detta år. Antalet handverkare utgjorde 2,393 personer med 5,422 arbetare samt en bevilling i och för rörelsen af 27,076 rdr. Mycket mer vore att anföra, men vi hänvisa till sjelfva boken.

— För öfrigt nämna vi fortsättningen af de nya upplagorna af Tegnér's och B. v. Beskows arbeten och framhålla särskildt det präktiga dramat *Torkel Knutson*, af sistnämnda förf., såsom förträffligt egnadt till en roande och bildande samläsning i hemmen under de långa vinterqvällarne.

Af grekiska och romerska förf. i svensk öfversättning har Platon, 2 delen, utkommit och hoppas vi att dessa forntidens

mästerverk inom kort må vinna tillträde till hvarje hem, som vill gälla för bildadt i högre mening, på det kärnan af den klassiska bildningen må stå till buds äfven för dem som saknat tid och håg för de klassiska språkens studerande.

45. Ur vår Dagbok.

— Vid juristmötet i Kjöbenhavn förra månaden hade bland andra öfverläggningsämnen äfven frågan om *gift kvinnas eganderätt* blifvit upptagen. Det var dock ingen svensk, utan en ansedd norsk vetenskapsman, Professor Aschehoug, man hade att tacka därför. Professor A. gaf frågan en synnerligt god motive-ring och uppställde förslag till ny lag i syfte att *bibehålla egendoms-gemensamhet inom äktenskapet, men gifva hustrun full myndighet*, en utväg, hvilken, om den är praktiskt verkställbar, synes oss vara den riktigaste af alla hittills föreslagna. Vi återkomma till ämnet med anledning af en i bokhandeln väntad flygskrift, som varit oss tillämnad men ej kunnat inrymmas i detta häfte.

— En handelsskola för kvinnor håller på att upprättas i Kjöbenhavn. Planen dertill är uppgjord af styrelsen i "Dansk Kvindesamfund" efter samråd med åtskilliga erfarna personer. Ändamålet är att utbilda kvinnor till praktisk handelsverksamhet genom att bibringa dem de till kontorsgöromål och handelsaffärer nödvändiga kunskaper och färdigheter. Skolan kommer att fördelas i två afdelningar, och en fullständig kurs räcker ett år. Undervisningsämnena äro aritmetik, bokföring, kalkylers upprättande, kontokuranters afslutande, handelskorrespondens, skönskrifning, handelsvetenskap, danska, engelska och tyska språken, geografi och historia. Inga elever under 15 år mottagas, och före intagandet i skolan skall eleven underkastas examen eller förevisa behörigt intyg öfver sina kunskaper. Skolan kommer att öppnas den 1 nästk. November. Vinner hon allmänhetens bevägenhet, ämnar det ofvan nämnda samfundet också upprätta en undervisningsanstalt för teckning, litografi och åtskilliga handarbeten, som kunna utöfvas af kvinnor och tjena dem till lifsuppehälle. Under ledning af Kvindesamfundets nitiska ordförande, fröken Testman, har, som vi tro, under ett år en fri lärokurs pågått, för att förbereda obemedlade elever till inträde i handelsskolan.

— Finland har i vissa fall tagit försteget af de öfriga nordiska länderna der det gäller att för qvinnan öppna nya utvägar till verksamhet. Så har bland annat Wiborgs hofrätt nyligen bland flera sökande, antagit en dam, fröken O. Svätichin, till aktuarie, en befattning, som består i att mottaga, anteckna och förvara alla inkommande handlingar.

— Vid utställningen i Wien nästa sommar kommer en afdelning att egnas åt *barnkammaren* med alla dess tillbehör, så väl för nytta som för nöje, och torde det vara skäl för svenska mödrar att häråt egna sin uppmärksamhet.

— Fräulein Johanna Mestorf, som förlidet år med offentligt understöd af staden Hamburg bevistade kongressen i Bologna och sedermera utgaf en berättelse öfver kongressens förhandlingar, hvilken af sakkunnige hedrats med loford, har äfven detta år blifvit hugnad med ett snarlikt förtroende. Det gifves i Hamburg en stiftelse, kallad *Kellinghusens Stiftung zur Förderung der Künste und Wissenschaften*, och denna utnämner årligen en stipendiat för något vetenskapligt eller konstnärligt ändamål. Fräulein Mestorf erhöi i år detta stipendium för att öfvervara den arkeologiska kongressen i Brüssel, 22—23 Aug., och en ganska intressant redogörelse för densamma, vittnande om författarinnans sakkunskap, har helt nyligen varit publicerad i Hamburgischer Correspondent.

— Den tyska "*Frauen-und Erwerbverein*" har nyligen haft sin första "*ordentliche General-Versammlung*" i Darmstadt, under Prinsessan Ludvigs af Hessen presidium. Enligt programmet skulle mötet afhandla frågor rörande qvinnans verksamhet inom sjukvården och hennes tillträde till post-, jernvägs- och telegraf-tjänster, äfvensom rörande qvinlig industri och uppfostran. Innan mötet upplöstes stiftades bland dess medlemmar en internationel förening "*i ändamål att samla och meddela underrättelser om qvinnornas verksamhet i alla länder*" — icke, såsom svenska tidningar berättat, till skydd för qvinnans rättigheter. En svenska, väl känd af våra läsare under signaturen St., har genom Miss Mary Carpenter, som deltagit i mötet, anmodats att sluta sig till föreningen såsom korresponderande ledamot för Sverige.

46. Svar.

Svar på frågan 32. Måne ej felet ligger deri, att man mera anstränger sig att uppsöka nya hemarbeten för de fattiga, än att ordna och fördela de som redan finnas? Så t. ex. hör man handskfabrikanter klaga öfver brist på sömmerskor, likaså skofabrikanterna, för att icke tala om tändsticksfabrikanterna, hvilkas fabrikat af askar dock är så lätt tillverkad att små barn kunna lära det.

Svar på frågan 34. I afvaktan på den föreslagna byrån för mönsterritning hoppas man, att det industrimuseum slöjdföreningen är i begrepp att bilda måtte genom inköp af teckningar och mönsterarbeten utsträcka ett förädlande inflytande äfven på den *finare* qvinliga hemslöjden.

Till svar på åtskilliga förfrågningar om hvad som menas med uppmaningen i förra häftet att befrämja ett godt svenskt hemlif inom olika klasser, svaras: dermed afses bl. a. förslag eller bidrag till åstadkommande af bättre och billigare bostäder för våra fattiga; förslag till *samfälda*, bildande eller inkomstgifvande selsättningar i hemmen; medel att försköna och skapa trefnad i hemmen och för detta ändamål taga familjens både manliga och qvinliga krafter i anspråk; förslag till ett bättre ordnande af förhållandet mellan hemlif och sällskapslif i städerna, m. m.

47. Frågor:

35. Huru lefva våra bildade flickor på landet under höst och vinter? Är det sannt, som Stockholms-flickorna mena, att de måste föra ett jemmerligt tomt, dödt och enformigt lif? Svar i enskildt bref eller i form af uppsats mottages med nöje af Red:n.